

Сув ресурслари ҳисоби

Сувни давлат томонидан ҳисобга олиш

1. Сувни давлат томонидан ҳисобга олиш – сув ва сув объектларидан фойдаланиш, уларни муҳофаза қилишни режалаштириш ҳамда жамоатчиликни хабардор қилиш мақсадида маълум ҳудуддаги ер усти ва ер ости сувлари ҳамда оқова сувларнинг миқдори ва сифатини аниқлаш жараёнидир. Бу жараён «Ўзбекистон Республикасида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби тўғрисида»ги низомда белгиланган чора-тадбирлардан биридир.

Ҳар бир ҳудуддаги сув ресурсларининг миқдорини аниқлаш орқали сувдан фойдаланиш ва истеъмолини жорий ҳамда истиқболда режалаштириш имконияти юзага келади. Сувнинг миқдори ва сифатини доимий кузатиб бориш орқали сув объектлари зарарланишининг олди олинади. Сув ресурсларининг ҳолати ҳақида аҳолини хабардор қилиш, ер усти ва ер ости сувларининг ҳамда оқова сувларнинг сифатини аниқлаш ва уларнинг ифлосланиш даражасини ўрганиш имконини беради. Сув миқдорини аниқлаш сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, уларни асраш ва келажак авлодлар учун сақлаб қолишда муҳим аҳамиятга эга («Ўзбекистон Республикасида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби тўғрисида»ги низом. Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 19 мартдаги 82-сон қарори билан тасдиқланган).

2. Сув хўжалиги баланслари қуйидаги мақсадларда фойдаланиш учун тузилади: сув ресурсларини самарали бошқариш, сувнинг танқис ёки ортиқча бўлиш ҳолатларининг олдини олиш, сувга бўлган талаб ва сув таъминоти ўртасидаги мувозанатни сақлаш, сув билан таъминланганлик даражаси юқори бўлган манбалардан сув танқис бўлган ҳудудларга йўналтириш; сувдан фойдаланишни жорий ва истиқболли режалаштириш ҳамда сувни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш; сувдан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган қишлоқ хўжалиги, транспорт воситалари, саноат корхоналари ва иншоотлари, ишлаб чиқариш қувватларини тўғри жойлаштириш; сувдан комплекс фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш схемаларини ишлаб чиқиш; сув хавфсизлигини таъминлаш, сув тошқини, қурғоқчилик билан боғлиқ хавфларнинг ва сувнинг зарарли таъсирининг олдини олиш ҳамда уни бартараф қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш; жорий қилинадиган сувни

тежайдиган суғориш технологияларининг турлари ва суғориш усуллари белгилаш; сувдан фойдаланишни режалаштириш ва сувни муҳофаза қилиш билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳал этиш.

«Ўзбекистон Республикасида сув хўжалиги балансларини тузиш тартиби тўғрисида» низомга¹ кўра, сув хўжалиги баланслари қуйидаги турларга ажратилади: дарёлар ҳавзаларининг сув хўжалиги баланслари; ирригация тизимлари ҳавзаларининг сув хўжалиги баланслари; иқтисодий минтақалар сув хўжалиги баланслари; Ўзбекистон Республикасининг ягона сув хўжалиги баланси.

3. Аҳоли ва иқтисодиёт тармоқларининг сувга бўлган эҳтиёжларини қондириш сув ресурсларини давлат томонидан ҳисобга олиш ва Давлат сув кадастрини юритиш доирасида ҳавза ёки ҳудудий режалар асосида амалга оширилади. Маълумотларни йиғиш, таҳлил қилиш ва янгилаб бориш сув объектларининг миқдор ва сифат кўрсаткичларини, шунингдек, сувдан фойдаланиш ҳажмларини баҳолашни ўз ичига олади.

Республикамизда аҳоли ва иқтисодиёт тармоқлари эҳтиёжлари учун сувдан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотларни тўплаш ва янгилаб бориш Сув хўжалиги вазирлигининг асосий вазифаларидан биридир. Вазирлик сув ресурсларини бошқариш, сувларнинг ҳисоби, ҳисоботи ва балансини шакллантириш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширади, республика аҳолиси, иқтисодиёт тармоқлари ва атроф-муҳитнинг сувга бўлган ҳамда муттасил ошиб бораётган эҳтиёжларини қондириш учун шарт-шароитлар яратишни, сув ресурсларидан самарали фойдаланишни таъминлайди. Шу билан бирга, Сув хўжалиги вазирлиги сув хўжалиги объектларини бошқариш, сувнинг ҳисоби ва ҳисоботини ҳамда Давлат сув кадастрини юритиш ва тегишли маълумотлар базасини шакллантиришда рақамли технологияларни жорий қилишга масъулдир.

4. Солиқ кодексининг 442-моддасига асосан, ер усти ва ер ости манбаларидан олиб фойдаланиладиган сув ресурслари сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ солиш объектидир.

Қуйидагилар солиқ солиш объекти бўлмайди:

¹ «Ўзбекистон Республикасида сув хўжалиги балансларини тузиш тартиби тўғрисида»ги низом. Вазирлар Маҳкамасининг 2025 йил 28 августдаги 545-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/7707833>

1) нотижорат ташкилотлар томонидан нотижорат фаолиятни амалга ошириш доирасида фойдаланиладиган сув ресурслари; 2) соғлиқни сақлаш муассасалари томонидан даволаш мақсадида фойдаланиладиган ер ости минерал сувлари, бундан савдо тармоғида реализация қилиш учун фойдаланилган сув ҳажми мустасно; 3) атроф-муҳитга зарарли таъсир кўрсатишининг олдини олиш мақсадида чиқариб олинган ер ости сувлари, бундан ишлаб чиқариш ва техник эҳтиёжлар учун фойдаланилган сув ҳажми мустасно; 4) шахтадан сувларни қочириш учун, фойдали қазилмаларни қазиб олиш пайтида чиқариб олинган ва қатламдаги босимни сақлаб туриш учун ер қаърига қайта қуйиладиган ер ости сувлари, бундан ишлаб чиқариш ва техник эҳтиёжлар учун фойдаланилган сув ҳажми мустасно; гидроэлектростанциялар гидравлик турбиналарининг ҳаракати учун фойдаланиладиган сув ресурслари; 6) иссиқлик электр станциялари ва иссиқлик электр марказлари томонидан қайта қуйиладиган сув ресурслари; 7) қишлоқ хўжалигига мўлжалланган шўрланган ерларни ювиш учун фойдаланиладиган, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган томонидан тасдиқланган шўрларни ювиш нормалари доирасидаги сув ресурслари; 8) коллектор ва дренаж тармоқларидан ишлатиладиган сув ресурслари.

Солиқ кодексининг 443-моддасида белгиланишича, фойдаланилган сувнинг ҳажми солиқ базасидир. Кодекснинг 444-моддасига кўра, солиқ базасини аниқлаш тартиби сув ресурсларининг ер усти ва ер ости манбаларидан олинган сув ҳажми сувдан фойдаланишнинг бухгалтерия (дастлабки) ҳисоби ҳужжатларида акс эттирилган сув ўлчагич асбоблар кўрсаткичлари асосида аниқланади. Сувдан ўлчагич асбобларсиз фойдаланилган тақдирда, унинг ҳажми сув объектларидан сув олиш лимитларидан, сувни истеъмол қилишнинг технологик ва санитария нормаларидан, экинлар ҳамда яшил дарахтзорларни суғориш нормаларидан ёки маълумотларнинг тўғрилигини таъминловчи бошқа усуллардан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Солиқ тўловчилар ер усти ва ер ости манбаларидан олиб фойдаланилган сув ресурслари ҳажмларининг алоҳида ҳисобини юритади. Сув ресурсларининг ер усти ва ер ости манбаларидан сув келадиган водопровод тармоғидаги сувдан фойдаланилганда, солиқ базаси манбанинг ҳар бир тури бўйича алоҳида аниқланади. Сув

етказиб беришни амалга оширувчи юридик шахслар водопровод тармоғига сув ресурсларининг ер усти ва ер ости манбаларидан келиб тушадиган сув ҳажмларининг нисбати тўғрисидаги маълумотларни солиқ органларига жорий солиқ даврининг 15 январига қадар тақдим этиши керак. Солиқ органлари уч кун ичида ушбу маълумотларни солиқ тўловчилар эътиборига етказиши лозим. Иссиқ сув ҳамда буғ ҳосил қилиниши бўйича солиқ базаси солиқ тўловчи томонидан ишлаб чиқариш ва техник эҳтиёжлар учун ўзи фойдаланган сув ресурслари ҳажмидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Биоларнинг бир қисми, алоҳида иншоотлар ижарага берилганда солиқ базаси сув етказиб беришни амалга оширувчи юридик шахс билан шартнома тузган ижарага берувчи томонидан аниқланади. Биоларнинг бир қисмини, алоҳида иншоотларни ижарага олган ва сув етказиб беришни амалга оширувчи солиқ тўловчилар билан шартнома тузган юридик шахслар солиқ базасини мустақил равишда аниқлайди. Солиқ тўловчилар юридик шахслар билан сув етказиб берилиши юзасидан солиштириб кўриш жараёнида олинган сувнинг ҳажмини аниқлаштиришда сув ҳажмининг фарқини солиштириш амалга оширилган даврдаги ҳисоб-китобларда акс эттиради. Юридик шахсларнинг ҳудудида таъмирлаш-қурилиш ишларини ва бошқа ишларни бажарувчи солиқ тўловчилар ушбу ишларни бажариш жараёнида фойдаланиладиган сув учун солиқ тўламайди. Таъмирлаш-қурилиш ишларини ва бошқа ишларни бажараётганда фойдаланиладиган сув ҳажми учун бу ишлар қайси юридик шахслар учун бажарилаётган бўлса, ўша юридик шахслар солиқ тўлайди. Қурилиш ишлари янги қурилиш майдончасида бажарилган тақдирда, қурилишда фойдаланиладиган сув ҳажми учун қурилиш ташкилоти солиқ тўлайди. Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган солиқ базасини аниқлаш учун солиқ органларига, шунингдек қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланувчи юридик шахсларга улар томонидан фойдаланилиши кутилаётган сув ресурсларининг ҳажмини ҳар йили жорий солиқ даврининг 10 декабридан кечиктирмай, деҳқон хўжаликлари, тадбиркорлик фаолияти ва (ёки) даромад олиш учун мўлжалланган, яшаш учун мўлжалланмаган кўчмас мулк объектларига эга бўлган жисмоний шахслар бўйича эса – сувдан фойдаланиш ёки сувни истеъмол

қилиш жойи бўйича солиқ органларига ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай тақдим этади. Деҳқон хўжаликлари, шунингдек қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларга ҳамда тадбиркорлик фаолияти ва (ёки) даромад олиш учун мўлжалланган, яшаш учун мўлжалланмаган кўчмас мулк объектларига эга бўлган жисмоний шахслар учун солиқ базаси сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган тақдим этган маълумотларга асосан солиқ органлари томонидан аниқланади.

Сунъий сув ҳавзаларида балиқ етиштирувчи балиқчилик хўжаликлари солиқ базасини табиий ва сунъий сув объектларидан олинган ва ушбу сув объектларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми, бундан коллектор-дренаж тармоқларига қайтариб қўйиладиганлар мустасно, ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайдилар. Қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқ етиштиришда сув ресурсларини ҳисобга олиш воситалари мавжуд эмаслиги ва фойдаланиладиган сув ресурсларининг ҳақиқий ҳажмини аниқлашнинг имкони бўлмаган тақдирда, солиқ базаси сувдан фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш соҳасидаги ваколатли орган томонидан тасдиқланган сув ресурслари истеъмолининг нормативларига кўра аниқланади.

Ишлаб чиқариш жараёнида сувни махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун ишлатадиган солиқ тўловчилар солиқ базасини табиий сув объектларидан махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун олинган ва табиий сув объектларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайди. Ушбу норма сувнинг ҳақиқий ҳисоби ёки сувдан махсус фойдаланиш рухсатнома мавжуд бўлганда қўлланилади.

Солиқ тўловчи солиқ тўлаш назарда тутилмаган фаолият турларини амалга оширган тақдирда, солиқ базаси солиқ солинадиган ва солиқ солинмайдиган сув ресурслари ҳажмининг ҳисобини алоҳида юритиш асосида аниқланади. Алоҳида ҳисоб юритиш имконияти бўлмаган тақдирда, солиқ базаси қайси фаолият бўйича солиқ тўлаш соф тушумнинг умумий ҳажмида назарда тутилган бўлса, ўша фаолиятдан олиннадиган соф тушумнинг солиштирма ҳажмидан келиб чиққан ҳолда аниқланади. Алкоголли маҳсулот ва алкогольсиз ичимликларни ишлаб чиқариш ва бошқа мақсадлар учун фойдаланилган сувнинг ҳажми ишлаб чиқарувчи юридик шахслар учун солиқ базаси ҳисобланади. Алкоголли

IL8518

махсулот ва алкогольсиз ичимликлар ишлаб чиқариш учун фойдаланиладиган сув ҳажми деганда истеъмол идишидаги тайёр маҳсулотга тўғри келадиган сувнинг ҳажми тушунилади. Солиқ солиш объекти ва (ёки) солиқ ставкаси турли хил бўлган бир неча турдаги фаолият билан шуғулланувчи солиқ тўловчилар бундай фаолият турлари бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоб юритишлари ва тегишли солиқ ставкалари бўйича солиқ тўлашлари шарт.

Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 20 ноябрдаги «Солиқ маъмуриятчилигини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»² ги 736-сон қарорига² мувофиқ тасдиқланган бир қатор низомларда ваколатли органлар томонидан солиқ органларига сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни автоматик равишда ҳисоблаш учун асос бўладиган маълумотларни тақдим этиш; солиқ органлари томонидан қишлоқ хўжалиги ерларини суғориш ва балиқ етиштириш (ўстириш) учун ишлатилган сув ҳажми бўйича сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ҳисоботини автоматик равишда шакллантириш; солиқ органлари томонидан деҳқон хўжаликлари ва қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларга эга бўлган жисмоний шахсларга сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни автоматик равишда ҳисоблаш тартибини белгилаш юзасидан нормалар жорий этилди. Мазкур нормалар Солиқ кодекси талабларидан келиб чиқиб белгиланди.

5. Сув объектларининг сони, ҳажми, ҳолати ва ўрганилганлик даражасини ҳисобга олиш геоахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, картография, гидрогеология ва геодезия услубларини қўллаган ҳолда давлат сув кадастрини юритишнинг асосий йўналишидир. Бу жараёнда сув ресурсларининг мониторинги олиб борилади ва тегишли маълумотлар тизимлаштирилиб, давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимига киритилади. Геоахборот технологиялари сув объектларининг ҳолатини баҳолашда, шунингдек, сув кадастрини автоматлаштиришда муҳим аҳамиятга эга. Сув объектларининг жойлашуви, ҳажми ва бошқа хусусиятларини кўрсатувчи хариталар

² «Солиқ маъмуриятчилигини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида». Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 20 ноябрдаги 736-сон қарори. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/5115911#5120110>

яратилади, сув объектларининг, шу жумладан ер ости сувларининг гидрогеологик тадқиқотлари ўтказилади ҳамда маълумотлар янгилаб борилади, сув объектларининг ўлчамлари аниқланиб, уларнинг ҳолати назорат қилинади.

Буларнинг барчаси сув ресурсларининг ҳолати ва улардан фойдаланиш ҳақида тизимли маълумотларни тўплаш ва умумлаштиришда, сув ресурсларининг ҳолатини мунтазам равишда кузатиб бориш, сув кадастрига оид маълумотларни муассасалар ўртасида келишиш ва алмашиш, сув ресурсларидан самарали фойдаланиш ҳамда уларни тўғри бошқаришни таъминлашда муҳим саналади.

6. Ўзбекистонда сувнинг давлат ҳисоби ягона тизим асосида, сув объектларидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишни режалаштириш ҳамда ер усти/ер ости сувлари миқдори ва сифатини аниқлаш мақсадида юритилади. Бу тизим сувдан фойдаланиш маълумотлари ва давлат мониторингига асосланиб, маъмурий-гидрографик чегаралар доирасида ҳисоб-китобни таъминлайди.

Сувни давлат ҳисобига олишнинг асосий жиҳатлари ўзига хос бўлиб, асосий мақсад – сувдан фойдаланиш, муҳофаза қилиш, режалаштириш ва жамоатчиликни хабардор қилиш, ягона тизим ва давлат мониторинги маълумотларига асосланади, ер усти ва ер ости сувлари, сувдан фойдаланувчилар ҳисобини ўзида қамраб олади ва барча маълумотлар Давлат сув кадастрига киритилади. Бу тизим сув ресурсларидан оқилona фойдаланиш ва сув объектларининг ҳолатини баҳолаш учун муҳим ҳисобланади.

Бугунги кунда, сувни тежайдиган технологияларни жорий этиш тизимини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 5 февралда имзоланган «Сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги қарори» ПҚ–47-сон қарори билан сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни рағбатлантириш бўйича янги тартиблар жорий этилмоқда.

Сув истеъмоли мониторингини такомиллаштириш мақсадида 2027 йилдан бошлаб тадбиркорлик субъектлари учун сувни «ақлли» ўлчаш ва ҳисобга олиш воситаларини ўрнатиш бўйича мажбурий талаб белгиланмоқда. Ушбу чора шаффофликни таъминлаш, сув ресурсларини назорат қилиш ва самарали бошқаришда муҳим аҳамиятга эга. Сувни ўлчаш ва ҳисобга олишнинг барча «ақлли»

воситалари Сув хўжалиги вазирлигининг «Сув ҳисоби» ахборот тизимига интеграция қилиниб, ягона марказлашган тизим яратилади.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 декабрдаги «Ер ости сув ресурсларини муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланишни тартибга солиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»³ги ПҚ–439-сон қарорининг³ 6-бандида ер ости сувларидан фойдаланувчиларга 2024 йил 1 январга қадар ер ости сувларидан фойдаланишнинг аниқ ҳисобини юритиш мақсадида ўз тасарруфидаги ер ости сув олиш иншоотларини сув ҳисоблаш воситалари билан белгиланган тартибда жиҳозлаш мажбурияти юклатилди. Шунингдек, 2024 йил 1 январдан бошлаб сувни ҳисобга олиш воситалари билан жиҳозланмаган ер ости сув олиш иншоотларидан фойдаланиш тақиқланди. Бу талаб жисмоний шахсларга шахсий ва хўжалик эҳтиёжлари учун яқка тартибда суткасига 5 метр кубгача (суткасига 5000 литргача) бўлган миқдорда ер ости сувларини олишига татбиқ этилмайди. Яъни бундай қудуқларни сув ҳисоблаш воситалари билан жиҳозлаш мажбурий эмас.

Мазкур қарор билан республикада қудуқ бурғилаш ва улардан фойдаланиш бўйича мораторий жорий этиладиган, ер ости сувлари сатҳининг пасайиши (5 м гача ва 5 м дан ортиқ) ва ресурсларининг камайиши кузатилаётган қуйидаги ҳудудлар рўйхати кўрсатилган: Навоий вилояти (Нурота тумани); Самарқанд вилояти (Нуробод, Пайариқ, Иштихон, Ургут, Қўшработ туманлари); Жиззах вилояти (Фориш, Зомин, Янгиобод, Ш. Рашидов туманлари); Наманган вилояти (Косонсой, Чуст, Янгиқўрғон, Чортоқ туманлари); Фарғона вилояти (Бешариқ тумани); Андижон вилояти (Избоскан, Жалақудуқ, Хўжаобод, Пахтаобод, Қўрғонтепа туманлари); Қашқадарё вилояти (Чироқчи, Кўкдала, Косон туманлари).

Шунингдек, 2023 йил 1 январдан бошлаб ер ости сувларининг кўп йиллик ўртача сатҳига нисбатан сув сатҳи 5 метрдан ортиқ пасайиб кетган ҳудудларда ерларни суғориш ва ишлаб чиқариш мақсадларига гидрогеологик хулоса бериш, ер ости сувларига қудуқларни бурғилаш ҳамда мавжуд қудуқлардан ерларни сув тежовчи технологияларсиз суғориш тақиқланди. Бу талаб

³ «Ер ости сув ресурсларини муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланишни тартибга солиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида». Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 декабрдаги ПҚ–439-сон қарори. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/6311240>

тасдиқланган давлат дастурлари доирасида ва жисмоний шахслар томонидан чуқурлиги 25 метргача бўлган қудуқларни бурғилаш ҳамда суткасига 5 метр кубгача ҳажмдаги ер ости сувларини шахсий эҳтиёжлар учун якка тартибда олиш татбиқ этилмайди. 2023 йил 1 апрелдан бошлаб ер ости сувларига қудуқларни бурғилаш учун рухсатнома беришнинг амалдаги тартиби бекор қилинди ҳамда вазирлик томонидан бурғиловчи субъектларга ер ости сувларига қудуқларни бурғилаш фаолиятига рухсатнома бериш тартиби жорий этилиб, ўз тасарруфидаги бурғилаш ускуналарини ГПС-трекерлар билан жиҳозлаш ва уларни доимо ишчи ҳолатда сақлаш мажбурияти юклатилди.

«Ер усти ва ер ости сувлари маъмурий ва гидрографик чегаралар доирасида, шунингдек сувдан фойдаланувчилар доирасида ҳисобга олинади» ибораси, сув ресурсларини бошқаришда ўрта асосий ёндашувни англатади: маъмурий чегаралар (маъмурий-ҳудудий бирликлар бўйича), гидрографик чегаралар (дарёлар, кўллар каби табиий сув ҳавзалари бўйича) ва сувдан фойдаланувчилар (корхоналар, аҳоли каби сув истеъмолчилари гуруҳлари) доирасида ҳисобга олиш. Бу ёндашувлар сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш ва сувдан фойдаланиш тартибини назорат қилиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Маъмурий чегаралар сув ресурсларини маълум бир ҳудуд, яъни вилоят, туман ёки шаҳар миқёсида ҳисобга олишни англатади. Бу давлат органларига маъмурий ҳудудлар кесимида сувдан фойдаланишни режалаштириш ва бошқариш имконини беради. Гидрографик чегаралар: сув ҳавзаларининг табиий чегаралари бўйича сув ресурсларини ҳисобга олишни билдиради. Бу дарёлар, кўллар, сув омборлари ва бошқа сув объектлари бўйича сувнинг мавжудлиги ва сарфини ўрганишга ёрдам беради.

Сувдан фойдаланувчилар доирасида ҳисобга олиш: бу сув истеъмолчилари, яъни турли соҳаларда (саноат, қишлоқ хўжалиги, аҳоли) сувдан фойдаланувчилар гуруҳлари томонидан сарфланадиган сув миқдорини ҳисобга олишни англатади. Мазкур ҳисобга олиш сувдан фойдаланиш лимитларини белгилаш, сув истеъмолини назорат қилиш ва сувдан фойдаланиш самарадорлигини оширишда муҳим аҳамият касб этади. Ушбу ўрта ёндашувнинг бир вақтда амал қилиши сув ресурсларини комплекс бошқариш ва уларни оқилona тақсимлаш учун зарурдир.

Сувдан фойдаланишнинг расмий статистикаси

1. Сувдан фойдаланишнинг расмий статистикаси Сув кодексининг 21-моддасида кўрсатилган бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигининг сувга доир муносабатларни тартибга солиш соҳасидаги ваколатлари доирасида намоён бўлади. Бу борада Сув хўжалиги вазирлигининг қуйидаги ваколатларини қайд этиш жоиз: сув ресурсларини бошқариш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, сувнинг ҳисобини ва унинг ҳисоботини юритиш; давлат сув кадастрини умумлаштириш ва юритиш; сув хўжалиги балансини юритиш, ирригация тизимларининг ҳавза бошқармалари, иқтисодиёт тармоқлари ва ҳудудлар учун сув олиш квоталари ва лимитларини белгилаш; ерларнинг мелиоратив ҳолатини, ер усти ва ер ости сувларининг минераллашувини ҳамда коллектор-дренаж тармоқларининг техник ҳолатини мониторинг қилиш ва уларни яхшилаш бўйича чоралар кўриш; сув объектларидаги сувларни ва сувдан фойдаланишни давлат томонидан ҳисобга олиш; сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошириш; сув ресурсларини ҳисобга олишнинг ва сув хўжалигида электр энергияси истеъмолининг шаффофлигини ва тўлиқлигини таъминлаш.

Сув объектидан сув олиш усулига, сувларнинг ва сув объектларининг ҳолатига таъсир этилишига қараб сувдан фойдаланиш сувдан умумий ва махсус фойдаланишга бўлинади. Жисмоний шахслар томонидан сувларнинг ва сув объектларининг ҳолатига таъсир этувчи махсус иншоотлар ва қурилмаларни қўлламаган ҳолда ўз эҳтиёжларини ҳамда бошқа эҳтиёжларни қондириш мақсадида сувдан фойдаланиш сувдан умумий фойдаланишдир. Юридик ва жисмоний шахслар томонидан сувларнинг ва сув объектларининг ҳолатига таъсир этувчи махсус иншоотлар ва қурилмаларни қўллаган ҳолда амалга ошириладиган сувдан фойдаланиш сувдан махсус фойдаланишдир. Сувдан махсус фойдаланишга айрим ҳолларда махсус иншоотлар ва қурилмаларни қўлламаган ҳолда, аммо сувларнинг ва сув объектларининг ҳолатига таъсир этадиган сувдан фойдаланиш ҳам киритилиши мумкин.

Сув объекти танҳо ёки биргаликда фойдаланишда бўлиши мумкин. Қонунчиликда белгиланган тартибда юридик ёки жисмоний шахсларга бутунлай ёки қисман фойдаланишга берилган сув объекти

танҳо фойдаланиладиган сув объектидир. Танҳо фойдаланишга берилмаган сув объекти биргаликда фойдаланиладиган сув объектидир. Сув объектлари қонунчиликда белгиланган тартибда сув хўжалиги, санитария назорати, экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, геология ва минерал ресурслар органлари билан келишилган ҳолда фойдаланишга берилади.

Сув объектлари сувдан фойдаланувчиларга сув истеъмолчиларининг қишлоқ хўжалиги, ичимлик, даволаш ва маиший эҳтиёжларини, аҳолининг курорт, рекреация ва ўзга эҳтиёжларини, саноат, энергетика, транспорт, балиқчилик хўжалиги ҳамда бошқа давлат ёки жамоат эҳтиёжларини қондириш учун қонунчиликда назарда тутилган талаблар ва шартларга риоя қилинган ҳолда фойдаланишга берилади. Оқова сувларни оқизиш учун сув объектларидан фойдаланишга қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда ҳамда махсус талаблар ва шартларга риоя қилинган тақдирдагина йўл қўйилиши мумкин. Сув объектлари битта ёки айни бир вақтда бир нечта мақсадда фойдаланишга берилиши мумкин.

Бугунги кунда мамлакатимиз аҳолисини сув билан таъминлаш масалалари ҳар қачонгидан муҳим аҳамият касб этмоқда. Географик жиҳатдан Ўзбекистон дунёнинг сув тақчил бўлган ҳудудларидан бири – Марказий Осиёда жойлашган. Ушбу минтақа, шу жумладан Ўзбекистон, иқтисодиёти, аҳолиси ва экологик таҳдидлари ўсиб бораётганлиги билан ажралиб туради.

БМТ ва Жаҳон Банки каби халқаро ташкилотларнинг таҳлилий маълумотларига кўра, 2050 йилга қадар Марказий Осиё аҳолиси сони 100 миллиондан ошиши кутилмоқда. Бунда, энг кўп аҳолига эга бўлувчи давлат сифатида Ўзбекистон (тахминан 50 миллион киши) эътироф этилмоқда. Аҳоли сонининг кўпайиши эса, мутаносиб равишда сув ресурсларига бўлган эҳтиёжни ҳам оширади. Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра, Ўзбекистонга сув ресурсларининг 80 фоизи бошқа давлатлар ҳудудларидан келади, 20 фоизи мамлакатда ҳосил бўлади. Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, 2030 йилга бориб Ўзбекистон 7 млрд куб метр сув етишмовчилиги муаммосига дуч келиши мумкин. Сув ресурслари билан боғлиқ бугунги кун шароитлари ва истиқболда кутилаётган чақириқлар мамлакатимизда сувдан фойдаланиш соҳасида самарали давлат бошқарувини йўлга

қўйишни тақозо этмоқда. Бунда, ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни амалга ошириш, сувдан оқилона фойдаланиш бўйича оммавий маданиятни шакллантириш ва Ўзбекистонга қўшни бўлган давлатлар билан ўзаро манфаатли сув дипломатиясини олиб бориш талаб этилади.

Сўнгги йилларда Ўзбекистон сувдан фойдаланиш соҳасидаги давлат сиёсатини замонавий шароитлар ва талабларга мослаштириб келмоқда. Таъкидлаб ўтиш жоизки, сувдан фойдаланиш масалалари Ўзбекистон мустақиллигининг илк йилларидан бошлаб давлат сиёсатининг муҳим йўналишига айланган ва 1993 йил 6 майда Ўзбекистон Республикасининг «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинган эди. 2025 йилга келиб Ўзбекистон Республикасининг Сув кодекси қабул қилиниши мамлакатимизда сувга оид муносабатларни тартибга солиш ва соҳада давлат бошқарувини йўлга қўйишда янги босқични бошлаб берди.

Сувдан фойдаланиш муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишдан ташқари, амалий чора-тадбирлар ҳам амалга оширилди. Хусусан, Ўзбекистонда сувни тежовчи технологиялар ва томчилаб суғориш тизимларини оммалаштиришга давлат сиёсати даражасида алоҳида эътибор қаратилди. Қишлоқ хўжалигида сувни тежайдиган технологияларни жорий этиш ишларини янада жадаллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 декабрдаги «Қишлоқ хўжалигида сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни янада жадал ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Ушбу ҳужжатда экинларни томчилатиб суғориш ҳамда ёмғирлатиб суғоришни йўлга қўйиш, дискретли суғориш технологияларини жорий қилишни таъминлаш бўйича аниқ вазифалар белгиланди. Албатта, жаҳон тажрибаси сув ресурсларидан оқилона фойдаланишда сувни тежайдиган технологиялар ва томчилатиб суғориш тизимларининг юқори самарадорлигини кўрсатмоқда. Юқорида санаб ўтилган технологияларни жорий қилиш кутилган натижаларни бериши сувдан оқилона фойдаланиш масалаларини назорат қилишни ҳам тақозо этади.

Мамлакатимизда сувдан фойдаланиш масалалари Сув кодекси, Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 19 мартдаги 82-сон қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби тўғрисида»ги низом ва бошқа норматив-

ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинмоқда. Мамлакатимизда сувдан оқилона фойдаланишни таъминлашда тегишли нормаларни янада такомиллаштиришнинг ҳам ўз ўрни бор.

Шу нуқтаи назардан қуйидаги таклифни келтириб ўтсак.

Ўзбекистон Республикасининг Сув кодексида «сувдан оқилона фойдаланиш», «сувдан нооқилона фойдаланиш», «сувдан маиший фойдаланиш», «ичимлик суви», «чучук сув» каби соҳадаги асосий тушунчаларнинг ҳуқуқий таърифлари берилмаган. Бу эса, ўз навбатида, ҳуқуқни қўллаш амалиётида сувдан нооқилона фойдаланиш ҳолатини аниқлашда мураккабликларни келтириб чиқармоқда.

2. Жаҳон банки таҳлилларига кўра, 2050 йилга бориб Ўзбекистонда сувга бўлган талаб 59 километр кубдан 62 – 63 километр кубгача ошади ва мавжуд сув ресурслари 57 километр кубдан 52-53 километр кубгача камаяди. Бу эса ҳозирдаги сув танқислигини беш баробарга оширади. Ичимлик суви таъминотидан фойдаланишда асосий хавфлар – чучук сувнинг тақчиллиги, фойдаланиш учун рақобат, унинг ифлосланиши, қурғоқчилик ва бошқалардан иборат.

Ҳароратнинг кўтарилиши, чўлланиш ва музликларнинг эриши каби иқлим ўзгариши билан боғлиқ муаммолар Марказий Осиё учун жиддий экологик таҳдидлар ҳисобланади. Иқтисодиёт, қишлоқ хўжалиги, сув ресурслари ва аҳоли саломатлигига салбий таъсир кўрсатаётган бу экологик таҳдидларни юмшатиш табиатга ва унинг неъматларига оқилона муносабатда бўлишни талаб этади.

Ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) бирлигини ишлаб чиқариш учун сув сарфи – бу иқтисодиётнинг турли тармоқларида маҳсулот яратиш жараёнида фойдаланиладиган сув ресурсларининг миқдорини (м³/минг АҚШ доллари ёки м³/тонна) ўлчайдиган самарадорлик кўрсаткичидир. Бу кўрсаткич сувдан фойдаланиш интенсивлигини, саноат ва қишлоқ хўжалигида сувни тежаш технологияларининг жорий этилганлик даражасини белгилайди. ЯИМ ишлаб чиқаришда сув сарфи ҳақида муҳим жиҳатлар тармоқлар кесимида фарқланиши мумкин. Бунда энг юқори сув сарфи қишлоқ хўжалиги (айниқса, пахта ва ғалла етиштириш) ва оғир саноат (энергетика, металлургия)га тўғри келади. Шунингдек, ишлаб чиқариш

самарадорлиги, яъни сувдан фойдаланишнинг самарадорлигини ошириш маҳсулот бирлигига сарфланадиган сув ҳажмини камайтиришни англатади. Бунда сувни қайта айланма тизимларда ишлатиш муҳим роль ўйнайди.

Сув кодексида маҳсулот ишлаб чиқаришда сувнинг сарфланиши меъёрлари ва ундан мақсадли фойдаланиш кўзда тутилган. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришда сув сарфи меъёрлари (масалан, 1 тонна маҳсулот учун) анча юқори ҳисобланади, саноатда эса замонавий ускуналар билан бу сарфни қисқартириш мумкин бўлади.

Давлат сув кадастри

1. Зардуштийларнинг эрамиздан олдин яратилган муқаддас китоби «Авесто»да Ер, Ҳаво, Олов билан биргаликда Сув муқаддас ҳисобланиб, уларни ифлослантирган ҳар қандай инсон жазога тортилган. Зардуштийлик динининг таълими бўйича дарё ва кўлларга ахлат ташлаш, тупуриш, ҳайвонларни чўмилтириш ман қилинган. Зардуштийлар маданияти табиат покизалигини, муҳит тозаллигини тарғиб қилган. Айнан сувга бўлган эҳтиром деярли барча халқларда мавжуд бўлиб, сувдан оқилона фойдаланиш, айниқса, исломда кенг тарғиб этилган. Дамбалар, тўғонлар, каналлар, кўприклар қуриш орқали қабилалар бир-бирлари билан савдо-сотиқ ишларини амалга оширибгина қолмай, қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга ҳаракат қилишган. Сув сарфи, сув иншоотлари илк давлатчилик ташкил этилганидан буён мавжудлигини тарихий манбаларда кўриш мумкин. Бу асосан, уларни солиққа тортиш учун рўйхатга олинган.

Сув кодексининг 40-моддасида давлат сув кадастри тушунчасига доир нормалар берилади. «Кадастр» сўзи латин тилидаги «сапитаструм» сўзидан олинган бўлиб, нарсаларни ҳисобга олиш деган маънони билдиради. Илк тушунчада кадастр ҳисобга олиш китоби кўринишида, солиққа тортилган сув, ер, ўрмон объектлари рўйхатидан иборат бўлган. Сув объектларини илк рўйхатга олиш қулдорлик давридан бошланган. Масалан, эрамиздан аввалги асрларда Мисрда ер ва сув объектлари баҳоланиб, улар рўйхатга олинган. Ана шу вақтларда қадимги Римда сув объектлари рўйхатга олина бошлайди. Махсус бронзадан ишланган тахтачалардаги жадвалларга сув ҳавзалари ва уларга қурилган

иншоотларнинг ҳажми, сифати, улардан келаётган даромад киритилган.

Ўзбекистон учун сув кадастри масаласи жуда ҳам долзарбдир. Чунки сўнгги йилларда иқлим ўзгариши оқибатида сув ҳавзаларининг қуриши, айниқса, Орол фожияси мамлакатда сувга бўлган муносабатнинг ўзгаришига олиб келмоқда. Иқлим ўзгариши албатта бизнинг фаолиятимизга салбий таъсир қилмоқда. Чунки сув ресурслари камайиши йилдан-йилга кузатилмоқда. Бугунги кунда сув ресурсларни асраш Марказий Осиёдаги бешта мамлакат ўртасидаги келишув асосида амалга оширилмоқда.

Республикамизда давлат сув кадастри сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни ташкил этиш, сув хўжалиги муносабатларини тартибга солиш, хўжалик фаолиятини, экологик вазиятни баҳолаш мақсадида ишлаб чиқилади ва юритилади ҳамда Ўзбекистон Республикаси давлат кадастрлари ягона тизимининг таркибий қисми ҳисобланади. Давлат сув кадастри ягона давлат сув фондини ташкил этувчи сув объектлари, сув ресурслари, сув режими, сифати ва ундан фойдаланиш ҳақидаги, шунингдек, сувдан фойдаланувчилар, сув истеъмолчилари ва сув хўжалиги объектлари, сувни муҳофаза қилиш зоналари, соҳил бўйи минтақалари ва санитария муҳофазаси зонаси, ичимлик ва оқова сувлар тўғрисидаги тартибга солинган, доимий тўлдириб бориладиган ва зарурат бўлганда аниқлаштириладиган маълумотлар тўпламини ифодалайди. Ер усти ва ер ости сув объектлари ва уларнинг ресурслари Давлат сув кадастрининг объектларидир. Табiiй сув ресурсларини, улардан миқдор ва сифат кўрсаткичлари бўйича фойдаланишни ҳар томонлама ўрганиш ва баҳолаш, сувдан фойдаланиш ҳуқуқини ва сувдан хўжалик мақсадларида фойдаланишни рўйхатдан ўтказиш Давлат сув кадастрининг предмети ҳисобланади.

Сув ресурсларини баҳолаш деганда ҳам йил мобайнида, ҳам кўп йиллар мобайнида стандарт гидрометрик асбоблар билан ўлчаш орқали уларни миқдор ва сифат кўрсаткичлари бўйича мунтазам ҳисобга олиш, олинган маълумотларнинг ишончлилиги таҳлили, уларни стандарт усуллар билан қайта ишлаш ва турли ҳудудий ва вақт бирликлари бўйича умумлаштириш тушунилади. Давлат сув кадастри давлат ҳокимияти органларини, юридик ва жисмоний шахсларни сув ва сув хўжалиги объектлари, сув ресурслари, сув режими, сифати ва ундан фойдаланиш, шунингдек, сувдан

фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари тўғрисидаги зарур маълумотлар билан таъминлаш учун мўлжалланган. Энг кам чикимлар билан замонавий даражада ахборотларни тўплаш, умумлаштириш, сақлаш ва тақдим этиш технологиясини доимий равишда такомиллаштириб бориш йўли билан сув ресурслари ва сув объектлари ҳақида ишончли ахборотни олиш ва сақлаш Давлат сув кадастрининг асосий вазифаси саналади. Сув объектлари, сувдан фойдаланувчилар, сув истеъмолчилари ва сув хўжалиги объектларини рўйхатдан ўтказиш, сув миқдори ва сифатини ҳисобга олиш, сув ресурсларини ва улардан фойдаланишни баҳолаш Давлат сув кадастрининг таркибий қисмлари ҳисобланади.

2. Сув объектлари, сувдан фойдаланувчилар ва сув хўжалиги объектларини рўйхатга олиш ҳамда сув миқдори ва сифатини ҳисобга олишни тартибга солиш Давлат сув кадастри орқали амалга оширилади. Бу тизим сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни таъминлаш, сув хўжалиги муносабатларини тартибга солиш ва экологик ҳолатни баҳолаш учун мўлжалланган. Шунингдек, бу жараёнларни автоматлаштириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш орқали янада самарали йўлга қўйилади. Шу асосда давлат сув кадастрининг қуйидаги вазифалари мавжуд:

Сув объектларини рўйхатга олиш: барча сув объектларини (дарёлар, кўллар, каналлар ва бошқалар) расмий рўйхатдан ўтказиш. **Сувдан фойдаланувчиларни рўйхатга олиш:** сув ресурсларидан фойдаланувчи барча юридик ва жисмоний шахсларни ҳисобга олиш. **Сув хўжалиги объектларини рўйхатга олиш:** сув омборлари, насос станциялари ва бошқа сув хўжалиги объектларини ҳисобга олиш. **Сув миқдорини ҳисобга олиш:** сув ресурсларининг ҳажми ва сарфини мунтазам равишда ҳисобга олиш. **Сув сифатини ҳисобга олиш:** сувнинг сифатини назорат қилиш ва баҳолаш. **Сув хўжалигини бошқариш:** умумий сув ресурсларини бошқариш ва сув хўжалиги фаолиятини тартибга солиш. **Экологик вазиятни баҳолаш:** сув ресурсларидан фойдаланишнинг атроф-муҳитга таъсирини баҳолаш. **Ахборот тизимларини жорий этиш:** сув хўжалиги объектларида бошқарувни автоматлаштириш ва маълумотлар базасини шакллантириш.

3. Давлат сув кадастри маҳаллий ҳокимият органлари, юридик ва жисмоний шахсларни сув объектлари, ресурслари, режим, сифати,

фойдаланиш ва сувдан фойдаланувчилар ҳақидаги зарур маълумотлар билан таъминлашга хизмат қилади. Бу маълумотлар сув ресурсларини самарали бошқариш ва улардан оқилона фойдаланишга ёрдам беради.

Объектлар ва ресурслар тўғрисидаги маълумотлар: кадастр сув объектлари (дарёлар, кўллар, сув омборлари) ва сув хўжалиги объектлари (каналлар, шлюзлар), шунингдек, сув ресурсларининг миқдори ва сифати тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олади.

Сув режими ва фойдаланиш: кадастр сув режими (сув сатҳининг ўзгариши, оқим), сувдан фойдаланиш тартиби ва сувдан фойдаланувчилар (дарёлар, ирригация тизимлари) ҳақидаги маълумотларни тақдим этади.

Бу маълумотлар сувдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, сув ресурсларини сақлаш ва улардан оқилона фойдаланиш учун зарурдир. Давлат сув кадастрини юритиш юкланган масъул органлар сув ресурсларини бошқариш ва тартибга солишда ушбу маълумотлардан фойдаланади.

4. Давлат сув кадастри сув ва сув хўжалиги муносабатларини тартибга солиш, шунингдек, сувдан фойдаланиш билан боғлиқ ижтимоий, иқтисодий ва экологик вазифаларни ҳал этишда мажбурий юридик кучга эга. Бу кадастр, юридик ваколатли органлар томонидан тартибга солиш механизмларини шакллантириш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни таъминлаш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Шу билан бирга, давлат сув кадастри сувдан фойдаланиш бўйича квоталарни (лимитларни) тақсимлаш, сувдан фойдаланишда солиқ солиш тизими, жарима тайинлаш ва сув етказиб бериш учун тўловларни жорий этиш каби механизмларни шакллантиришга ёрдам беради.

Кадастр маълумотлари сув ресурсларини самарали бошқариш, иқтисодиёт тармоқлари, ижтимоий соҳа ва атроф-муҳит ўртасида сувнинг оқилона тақсимланишини таъминлаш орқали **ИЖТИМОЙ, ИҚТИСОДИЙ ВА ЭКОЛОГИК** вазифаларни ҳал этишда муҳим аҳамиятга эга. Қонунчиликка кўра, Давлат сув кадастри мажбурий юридик кучга эга бўлган расмий ҳужжатдир.

Давлат сув кадастрининг объектлари ва предмети

1. Сув кодексига кўра, ер усти ва ер ости сувлари ҳамда уларнинг ресурслари, шунингдек, сув хўжалиги объектлари ва сув фонди ерлари давлат сув кадастрининг объектларидир. Бунда асосий мақсад – сувдан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишдан иборат.

Давлат сув кадастрининг объекти сифатида сув объекти – сувлар доимий равишда ёки вақтинча тўпланадиган ва сув режимининг ўзига хос шакллари ва белгилари бўлган табиий (жилғалар, сойлар ва дарёлар) ҳамда сунъий (очик ва ёпиқ каналлар, шунингдек, коллектор-дренаж тармоқлари) сув оқимлари, табиий (кўллар, денгизлар, ер ости сувли қатламлар) ва сунъий (сув омборлари, сел сувлари тўпланадиган жойлар, ҳовузлар ва бошқалар) сув ҳавзалари, шунингдек, булоқлар ва бошқа манбалар киради. Шунингдек, ер усти ва ер ости сувларининг ҳосил бўлиш зоналари – дарёларнинг уваларида, ёйилма конусларда, тоғ ёнбағирларининг этакларида ташкил қилинадиган ва муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлари ҳам давлат сув кадастрининг объектларига киради.

Ўзбекистонда «Давлат сув кадастри» ахборот тизими яратилиб, 2026 йил апрелига қадар тўлиқ ишга туширилиши режалаштирилди. Бу ҳақда 2025 йил 13 октябрь куни Президент Шавкат Мирзиёев сув хўжалиги соҳасини рақамлаштириш, қуйи бўғинда сув ресурсларини бошқариш тизимини такомиллаштириш ҳамда соҳанинг хусусий сектор учун жозибадорлигини ошириш бўйича тақдимот тадбирида таъкидлади⁴. Бугунги кунда мамлакатда 50 минг километрлик суғориш тармоқлари мавжуд бўлиб, 1,6 минг насос станцияси ва 10 мингдан зиёд сув объектлари фаолият юритмоқда. Сўнгги йилларда Ўзбекистонда сув хўжалиги тизимини ислоҳ қилиш, ирригация инфратузилмасини янгилаш ва сув ресурсларидан тежамкор фойдаланиш борасида изчил чоралар кўрилмоқда. Бироқ қуйи бўғиндаги бошқарув тизимида, жумладан, хизмат кўрсатиш самарадорлиги, ҳисоб-китоблар шаффофлиги ва молиявий мустақиллик билан боғлиқ ҳали ечимини кутаётган муаммоли масалалар бор.

⁴ <https://president.uz/uz/lists/view/8564>

ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги низом⁵ тасдиқланган. Низомга кўра, Ўзгидромет «Ер усти сувлари» бўлими бўйича Давлат сув кадастрини ишлаб чиқади ва уни юритади. Ўзгидромет «Ер ости сувлари» ва «Сувдан фойдаланиш» бўлимлари бўйича Давлат сув кадастрини юритиш учун зарур бўлган ер усти сувлари тўғрисидаги маълумотларнинг Давлат геология қўмитасига ҳамда Сув хўжалиги вазирлигига давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали тақдим қилинишини таъминлайди.

2. Табиатда сув ҳеч қачон идеал тоза ҳолатда бўлмайди. Табиатдаги сув бу табиий эритма бўлиб, унинг таркибида доимо қандайдир эриган моддалар, бирикмалар, ионлар ва газлар бўлади. Табиий сувнинг сифати унинг жойлашган маҳаллий географик шароитлари ва сув ташувчи тоғ жинсларининг таркибига доимо боғлиқ бўлади. Сув ўз йўлида қандайдир минерал моддалар орасидан оқиб ўтса, худди шу минерал моддалар билан тўйинади.

Сув ҳавзалари, дарёлар, кўллар, сув омборлари, гидротехник ва бошқа сув хўжалиги иншоотлари эгаллаб турган, шунингдек, сув ҳавзалари ва бошқа сув объектларининг қирғоқлари бўйлаб ажратилган, минтақадаги сув хўжалиги эҳтиёжлари учун корхона, муассаса ва ташкилотларга белгиланган тартибда берилган ерлар сув фонди ерлари тоифасига киради. Сув тақчиллиги кўпайиб бораётган ҳозирги даврда бунча катта миқдордаги обихаётни тозалаб қайта фойдаланиш айнаи давр ва яқин келажакнинг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади.

«Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги низомда қайд этилганидек, табиий сув ресурсларини, улардан миқдор ва сифат кўрсаткичлари бўйича фойдаланишни ҳар томонлама ўрганиш ва баҳолаш, сувдан фойдаланиш ҳуқуқини ва сувдан хўжалик мақсадларида фойдаланишни рўйхатдан ўтказиш Давлат сув кадастрининг предмети ҳисобланади. Сув ресурсларини баҳолаш деганда ҳам йил мобайнида, ҳам кўп йиллар мобайнида стандарт гидрометрик асбоблар билан ўлчаш орқали уларни миқдор ва сифат

⁵ «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/627980>

кўрсаткичлари бўйича мунтазам ҳисобга олиш, олинган маълумотларнинг ишончлилиги таҳлили, уларни стандарт усуллар билан қайта ишлаш ва турли ҳудудий ва вақт бирликлари бўйича умумлаштириш тушунилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги ПФ-6024-сонли «Ўзбекистон Республикаси сув ҳўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги Фармонида кўра сўнгги йилларда ер ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, сув ресурсларини бошқариш тизимини такомиллаштириш, сув ҳўжалиги объектларини модернизация қилиш ва ривожлантириш бўйича изчил ислохотлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, глобал иқлим ўзгариши, аҳоли сонининг ва иқтисодиёт тармоқларининг ўсиши, уларнинг сувга бўлган талаби йил сайин ошиб бориши туфайли сув ресурсларининг тақчиллиги йилдан-йилга кучайиб бормоқда.

Фойдаланилган ўртача йиллик сув миқдори 51 – 53 млрд куб метрни, жумладан, 97,2 фоизи дарё ва сойлардан, 1,9 фоизи коллектор тармоқларидан, 0,9 фоизи эса ер остидан фойдаланиб, ажратилган сув олиш лимитига нисбатан 20 фоизга қисқарган. Демак, Миллий кадастр маълумотлар базаси билан боғланган сув ресурсларини ҳисобга олиш, режалаштириш ва бошқаришнинг комплекс миллий тизимини яратилиши ҳамда маълумотларнинг очиқлиги ва мавжудлиги таъминланиши бугунги куннинг энг долзарб масалаларидан бири бўлиб, сувдан ҳўжалик мақсадларида фойдаланишни рўйхатдан ўтказиш Давлат сув кадастрининг предмети сифатида ҳам ўрганилади.

Сўнгги йилларда иқлим ўзгариши оқибатида сув ҳавзаларининг қуриши, айниқса Орол фожiasi мамлакатда сувга бўлган муносабатнинг ўзгаришига олиб келмоқда. Иқлим ўзгариши албатта бизнинг фаолиятимизга салбий таъсир қилмоқда. Бугунги кунда сув ресурсларини асраш Марказий Осиёдаги бешта мамлакат ўртасидаги келишув асосида амалга оширилмоқда. Сувни асраш учун албатта сувни тежовчи технологиялардан фойдаланиш ва узоқ муддатли прогнозларни ишлаб чиқиш зарур. Шунингдек, таълим тизими, оиладаги экологик тарбия орқали сувни тежаш ҳақидаги фикрларни, айниқса, ёшлар онгига сингдириш лозим.

Давлат сув кадастрининг маълумотларидан фойдаланиш

Давлат сув кадастрининг маълумотларидан фойдаланиш мақсадларига доир нормалар Сув кодексининг 42-моддасидан ўрин олган.

1. Сувдан фойдаланишни жорий ва истиқболли режалаштириш ҳамда сувни муҳофаза қилиш тадбирларини амалга оширишдан асосий мақсад сув ресурсларидан самарали ва барқарор фойдаланишни таъминлаш, сувнинг сифатини сақлаш ва унинг захираларини келажак авлодлар учун асрашдир. Бунга эришиш учун қуйидаги чора-тадбирлар амалга оширилади:

Сув ресурсларини баҳолаш ва мониторинг қилиш. Бу жараёнда сув захираларини, уларнинг сифатини ва сувдан фойдаланишнинг ҳозирги ҳолатини баҳолашга эътибор қаратилади. **Сув балансларини тузишда** сув ресурсларининг мавжудлиги ва сув истеъмолининг режаларини ўзида ифода этадиган сув балансларини яратиш лозим бўлади. **Сувдан фойдаланиш тизимини такомиллаштиришда эса** сув ресурсларидан фойдаланишни тежамкор ва самарали йўлга қўйиш, масалан, томчилатиб суғориш каби технологиялардан фойдаланишнинг муҳимлигига эътибор қаратилади.

Сувни муҳофаза қилиш тадбирлари: сув объектларини ифлосланишдан сақлаш, сув тозалаш иншоотларини қуриш ва реконструкция қилиш, сув захираларини тозалаш ва тиклаш ишларини олиб бориш муҳим ҳисобланади. **Қонунчилик нормалари ва иқтисодий механизмларни жорий этиш:** сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш рағбатлантирилади, сувдан ноқонуний фойдаланишни чеклаш мақсадида қонунчиликни мустаҳкамлаш ва иқтисодий чора-тадбирлар қўлланади.

2. Давлат сув кадастри маълумотларидан фойдаланиш сув ресурсларини самарали бошқариш, уларнинг миқдори ва сифатини ҳисобга олиш, сувдан фойдаланиш ҳуқуқларини тартибга солиш ҳамда сув хўжалиги объектларини режалаштириш учун зарурдир. Бу маълумотлар ер усти ва ер ости сувларини муҳофаза қилиш, иқтисодий тармоқлар (қишлоқ хўжалиги, саноат) эҳтиёжларини таъминлаш ва барқарор ривожланиш учун асос бўлади.

Давлат сув кадастри маълумотлари сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, хўжалик фаолиятини режалаштириш, экологик

вазиятни баҳолаш ва ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш (саноат, қишлоқ хўжалиги) учун муҳим асос ҳисобланади.

Давлат сув кадастри Сув кодексига мувофиқ, Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги Низом⁶ асосида юритилади.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 15 августдаги ПҚ–250-сон қарорига асосан «Ўзбекистон Республикасида сув ресурсларини бошқариш ва ирригация секторини ривожлантиришнинг 2025 – 2028 йилларга мўлжалланган Дастури» бу борада муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унга асосан Давлат сув кадастри объектлари учун сув ресурсларини таснифлаш ва идентификациялаш бўйича ягона стандарт амалиётга жорий этилади.

Сув кадастри сув объектларининг миқдори, сифати ва улардан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотлар тизимидир. Масалан, дарёлар ва кўлларнинг ҳажмини ҳисобга олиш (масалан, Амударё сув сатҳи), ер ости сувлари захираларини баҳолаш, сувдан фойдаланувчилар (фермерлар, корхоналар) реестрини юритиш ва сувнинг ифлосланиш даражасини мониторинг қилиш кабиларни қайд этиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2025 йил 13 октябрь куни сув хўжалиги соҳасини рақамлаштириш, қуйи бўғинда сув ресурсларини бошқариш тизимини такомиллаштириш ҳамда соҳанинг хусусий сектор учун жозибадорлигини ошириш юзасидан тақдирот билан танишиб, бу соҳада «Давлат сув кадастри» ахборот тизими яратилишини алоҳида таъкидлади. У орқали сув ресурсларига оид маълумотлар тегишли вазирлик ва идоралардан йиғилади ва ягона базада шакллантирилади. Бу, ўз навбатида, маълумот алмашиш жараёнини соддалаштириб, ҳисоботларни қўғозда юритиш амалиётини қисқартиради. «Давлат сув кадастри» ахборот тизимини 2026 йил апрелига қадар тўлиқ ишга тушириш режалаштирилганлиги ҳам муҳим амалий аҳамиятга эга.

3. Сувдан комплекс фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш схемалари ҳамда сув хўжалиги балансларини тузиш сув

⁶ «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида». ЎЗР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/627980>

ресурсларидан самарали фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш ва сув ҳўжалиги фаолиятини тартибга солиш учун зарурдир. Бу тадбирлар Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 18 октябрдаги «Кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларнинг ҳисобини юритишда шаффофликни таъминлаш, шунингдек, кадастр соҳасидаги айрим маъмурий тартиб-таомилларни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 610-сонли қарори каби ҳужжатлар билан тартибга солинади ва Давлат сув кадастрининг таркибий қисми ҳисобланади.

Сувдан комплекс фойдаланиш ва муҳофаза қилиш схемаларини тузишдан мақсад — сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни ташкил этиш, сув ҳўжалигини бошқариш ва экологик ҳолатни баҳолаш ҳисобланади. Унинг қўлланиши эса ичимлик сув, қишлоқ ҳўжалиги, саноат, энергетика, балиқчилик ва бошқа соҳаларда сувдан фойдаланишнинг ҳамма турларини қамраб олади ва унинг ҳуқуқий манбаи — Сув кодекси ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳисобланади. Сув ҳўжалиги балансларини тузишдан асосий мақсад, сув ҳўжалиги юкламалари ва имкониятларини аниқлаш, сув ресурсларининг ҳаракати ва тақсимланишини ҳисобга олишдир. Агар унинг мазмунига эътибор берадиган бўлсак, унда: сув манбаларидан келиб тушаётган сув ҳажми (дарёлар, кўллар, сув омборлари, ер ости сувлари); сувдан фойдаланиш (ичимлик сув, қишлоқ ҳўжалиги, саноат, энергетика ва ҳ.к.); сув ресурсларининг сақланиши ва фойдаланишга яроқли ҳолатда бўлиши ҳисобга олинади. Унинг аҳамияти шундаки, сув ҳўжалиги баланслари сув ҳўжалигини бошқариш, сувдан фойдаланиш режаларини тузиш, сув ресурсларига бўлган эҳтиёжларни аниқлаш ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш учун асос бўлади.

4. Давлат сув кадастри маълумотларидан сувдан фойдаланиш билан боғлиқ транспорт, саноат ва бошқа иншоотларни лойиҳалаштиришда фойдаланиш мумкин. Бу маълумотлар сув объектлари, сувдан фойдаланувчилар ва сув ҳўжалиги объектлари тўғрисидаги зарур ахборотни беради, бу эса тегишли қарорлар қабул қилишда ва сувдан фойдаланиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишда муҳим аҳамиятга эга.

5. Давлат сув кадастри маълумотлари гидрологик ва гидрогеологик шароитлар, дарёлар сувининг ҳажми ва сифати ўзгаришларини прогноз қилишда сув ресурсларининг миқдори ва сифатини баҳолаш, сувдан фойдаланиш ҳуқуқини рўйхатга олиш,

шунингдек, сув захираларини ҳисобга олиш имконини беради. Бу маълумотлар сув ресурсларини самарали бошқариш, сувдан фойдаланишни режалаштириш ва сув омборларининг келажакдаги ҳолатини аниқлашда муҳим ҳисобланади. Шу билан бирга, сув ресурсларидан стратегик режалаштириш, сув омборларини бошқариш ва сувдан фойдаланишдаги муаммоларни ҳал этишга ёрдам беради.

6. Давлат сув кадастри маълумотлари сув хўжалиги тизимларининг самарадорлигини оширишга ёрдам беради, чунки уларда сув объектлари, ресурслари, сувнинг миқдори, сифати ва фойдаланиш тўғрисидаги маълумотлар бор. Улар самарадорликни баҳолаш, сувдан фойдаланиш муносабатларини тартибга солиш ва тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш учун муҳимдир. Сув кадастри маълумотлари сув билан боғлиқ ижтимоий, иқтисодий ва экологик муаммоларни ҳал этиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Аниқ ва ишончли маълумотлар мавжудлиги сабабли, сув хўжалиги тизимларини модернизация қилиш, ресурсларни тежаш ва самарадорликни ошириш бўйича мақсадга мувофиқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш осонроқ кечади.

7. Давлат сув кадастри маълумотларидан сув олиш, чиқариб юбориш ва сув сифатини нормалаштириш учун фойдаланиш мумкин. Бу маълумотлар сув объектлари, ресурслари, сифати, фойдаланиши ҳамда сувдан фойдаланувчилар ва сув хўжалиги объектлари тўғрисидаги тизимлаштирилган маълумотларни ўз ичига олади, бу эса сувдан фойдаланишни режалаштириш ва бошқаришга ёрдам беради. 1) Сув кадастрида сув объектлари ва уларнинг ресурслари миқдори, сифати ҳамда сувдан фойдаланиш режими ҳақидаги маълумотлар сув олиш ва чиқариб юбориш режаларини тузишда асос бўлиб хизмат қилади. 2) Сув кадастрида сув сифати кўрсаткичлари ҳисобга олинганлиги, шунингдек оқова ва коллектор-дренаж сувлари ҳақидаги маълумотлардан сув сифатининг бузилишига сабаб бўлаётган омилларни аниқлаш ва уларни нормалаштириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш учун фойдаланилади. 3) Сув кадастри сувдан фойдаланувчиларни ва сув хўжалиги объектларини рўйхатга олишни ўз ичига олади, бу эса сув ресурсларидан самарали фойдаланишни таъминлашга ёрдам беради.

Давлат сув кадастри сув ва сув хўжалиги муносабатларини тартибга солишда мажбурий юридик кучга эга.

8. Давлат сув кадастри маълумотлари сувнинг зарарли таъсирининг олдини олиш ва бартараф этиш тадбирларини ишлаб чиқишда муҳим ўрин тутди. Сув объектларининг ҳолати, сувнинг миқдори ва сифатининг ҳисобга олиниши сувдан фойдаланиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал этиш учун зарур. Кадастр маълумотлари сув сатҳининг ўзгариши, сувнинг сифати ёмонлашиши ёки бошқа салбий ўзгаришларни кўрсатиши мумкин, бу эса сувнинг зарарли таъсирининг олдини олиш чора-тадбирларини ишлаб чиқишга асос бўлади. Сув ресурсларини самарали бошқариш, сувдан фойдаланишни тартибга солиш ва сув хўжалиги объектларини тўғри жойлаштириш учун мазкур кадастр маълумотларидан фойдаланилади. Аниқланган муаммоларга асосланиб, сув тошқинларининг олдини олиш, сув чиқиндиларини зарарсизлантириш ёки ичимлик суви таъминотини яхшилашда аниқ чора-тадбирлар белгиланади. Давлат сув кадастрида келтирилган маълумотлар сув ва сув хўжалиги муносабатларини тартибга солишда юридик кучга эга ва сувдан фойдаланиш билан боғлиқ барча қарорлар қабул қилинишида муҳим аҳамиятга эга бўлади.

9. Сувдан оқилона фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш тадбирлари устидан давлат назоратини белгилашда қонунчилик ижроси устидан назоратни ташкил этишнинг асосий унсурларига эътибор қаратилади. Булар қонунбузилиш ҳолатлари тўғрисида маълумотларни тўплаш, уларни таҳлил қилиш ва ишларни режалаштиришни ўз ичига олади.

Сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги қонун ҳужжатларининг ижроси бўйича бузилишлар ҳақида маълумотлар йиғилади ва чуқур таҳлил қилинади, бу орқали муаммоларнинг сабаблари ва оқибатлари аниқланади. Таҳлил натижалари асосида назорат тадбирларини ўтказиш бўйича режалар тузилади. Сувдан оқилона фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш бўйича қонун ҳужжатларининг тўғри бажарилиши устидан назорат амалга оширилади.

Сув хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги «Сувхўжаликназорат» инспекцияси ва унинг ҳудудий бошқармалари томонидан жойларда назорат тадбирлари амалга оширилади. Хусусан, биргина 2024 йилда ўтказилган назорат тадбирлари давомида: 2109 та ҳолатда рухсатномаси ва шартнома тузмасдан сув олиш; 3831 та ҳолатда сув олиш жойининг сувни бошқариш ва ҳисобга олиш воситасисиз сув

олиш; 559 та ҳолатда сувдан махсус рухсатнома расмийлаштирилмасдан сув олиш; 751 та ҳолатда лимитдан ортиқча сув олиш; 996 та ҳолатда ноқонуний сув олиш; 1304 та ҳолатда экин майдонларини кўллатиб суғориш; 790 та ҳолатда сувни коллектор-дренаж тармоғига ташлаш ва бошқа салбий ҳолатлар аниқланиб, улар бўйича тегишлича чоралар кўрилган⁷.

10. Сув кодексига мувофиқ, Давлат сув кадастри сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни ташкил этиш, сув хўжалиги муносабатларини тартибга солиш, шунингдек хўжалик фаолияти ва экологик вазиятни баҳолаш мақсадида юритилади. Ушбу маълумотлардан сувдан фойдаланувчилар ўртасидаги муносабатларни ва сувдан фойдаланувчилар билан бошқа манфаатдор шахслар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишда фойдаланилади. Мазкур кадастр маълумотлари: 1. Сувдан фойдаланиш бўйича лимитларни белгилаш ва ҳисобга олишга ёрдам беради, бу эса сувдан фойдаланувчилар ўртасидаги тенглик ва келишувни таъминлайди. 2. Сувдан фойдаланувчилар ва бошқа юридик ёки жисмоний шахслар (масалан, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш идоралари) ўртасидаги ўзаро муносабатларни, жумладан, сув ресурсларининг ҳолати ва улардан фойдаланиш бўйича аниқ шартномавий муносабатларни тартибга солишда муҳим аҳамиятга эга.

Шунингдек, давлат сув кадастрининг маълумотларидан сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳал этишда ҳам фойдаланиш мумкин.

Давлат сув кадастрининг тузилиши

1. Сув кодексининг 43-моддасида Давлат сув кадастрининг тузилишига доир норма белгиланган. Модданинг биринчи қисмида давлат сув кадастрининг бўлимлари қайд этилади, булар: *ер усти сувлари; ер ости сувлари; сувдан фойдаланиш; ичимлик суви ва оқова сувлар*.

Ер усти сувлари – ер қобиғининг устида жойлашган сувлар ҳисобланади. Сув таъминоти учун фойдаланиладиган очиқ сув манбаларининг қуйидаги турлари мавжуд. 1. Сув оқимлари (суви

⁷ https://api-portal.gov.uz/uploads/25/2025/06/30/da685051-322b-e820-e8f1-078a8aefa0a2_media_.pdf

оқадиган объектлар): дарёлар; йирик каналлар. 2. Сув ҳавзалари (суви турғун): кўллар; сув омборлари; ҳовузлар; денгизлар.

Ер усти сувлари, яъни очиқ сув манбасидан сув олишда қўйиладиган асосий талаблар қуйидагилардан иборат бўлади: сув истеъмолчилари учун етказиб бериладиган сувнинг миқдори нафақат ҳозирги кун, балки келажақтаги талабларни ҳам ҳисобга олган бўлиши; сув истеъмолчиларини сув билан таъминлашнинг юқори даражада ишончлилиги таъминланган бўлиши; сувнинг сифати истеъмолчилар талабига мос ёки тозалангандан кейин шу талабга жавоб берадиган бўлиши; сув олингандан кейин манбадаги сув сарфи (миқдори) қуйида жойлашган истеъмолчиларнинг талабини тўлиқ қондира оладиган даражада бўлиши; манбадан сувнинг олиниши экологик ҳолатни ёмонлаштирмаслиги; иқтисодий талаблар – сувни олиш иншоотларини қуриш харажатлари нисбатан арзон бўлиши талаб қилинади.

2. Ер ости сувлари – ер ости сув объектларининг сувлари ҳисобланади. Ер ости сувлари ётиш шароити бўйича 3 синфга бўлинади: 1) аэрация минтақаси сувлари – а) тупроқ сувлари б) осма сизот сувлари; 2) сизот сувлари; 3) қатламлараро босимли (артезиан) сувлари. **Аэрация минтақасидаги сувлар** баҳор фаслида ҳосил бўлиб, одатда, вақтинчалик бўлади. Бу сувлар учун сув ўтказмайдиган қатлам вазифасини сувни ёмон ўтказадиган линзасимон қатламлар (қумоқ тупроқ, гилли тупроқ ва бошқалар) ўтайди. **Сизот сувлари** ер юзасидан унча катта бўлмаган чуқурликларда жойлашган биринчи сув ўтказмайдиган қатламлар устида жойлашади. Сизот сувлари одатда босимсиз бўлади. **Артезиан сувлари** – босимли сувларга киради. Кенг майдонда катта чуқурликларда сув ўтказмайдиган қатламлар орасида жойлашган бўлса артезиан сувлари дейилади. Агар сувлар, қатламларнинг юқори ҳамда остки қисмида сув ўтказмайдиган қатламлар билан чегараланган бўлса ва сув ўтказувчи қатлам тўлиқ тўйинмаган бўлса, уларни қатламлараро босимсиз сувлар дейилади.

Ер усти сувларининг миқдори йилдан-йилга камайиши ер ости сувларидан меъёрдан ортиқ фойдаланишга олиб келмоқда. Бугунги кунда аксарият ҳудудларимизда ҳар ким қудуқ ковлаб, ер ости сувларидан истаганча фойдаланмоқда. Афсуски, бу жараёнда табиий мувозанатга етарлича эътибор қаратилмаётганлиги ер ости

сувларининг ҳам ифлосланишига, айрим жойларда сув қатлами пасайиб, бутунлай қуриб қолишигача бормоқда. Шунинг учун ҳам бугун ер ости сувларидан фойдаланиш билан боғлиқ бир қатор муаммолар ҳамон сақланиб қолмоқда. Аслида аҳоли орасида сувдан оқилона фойдаланиш маданиятини кенг тарғиб қилиш орқалигина бебаҳо обиҳаёт берадиган ер ости сув манбалари миқдор жиҳатдан камайиб кетиши ва ифлосланишининг олдини олиш ҳамда пировард натижада аҳолини узок муддатли сифатли ичимлик сув билан таъминлаш мумкин бўлади.

Бугунги кунда мамлакатимизда 97 та ер ости сув кони аниқланган бўлиб, уларнинг умумий сув ресурслари 63,9 млн куб м/сутка (умумий сув ресурсларининг 25 фоизи)ни ташкил қилади. Шундан, Самарқанд вилоятида ер ости сувлари ресурслари 3 672 минг куб м/сутка (1 г/л гача 3547,6 минг куб м/сутка), Фарғона вилоятида 9 446,98 минг куб м/сутка (1 г/л гача 2 270,6 минг куб м/сутка) ва Жиззах вилоятида ер ости сувлари ресурслари 938,3 минг куб м/сутка (1 г/л гача 632,5 минг. куб м/сутка)ни ташкил этади.

Қишлоқ хўжалиги ва саноат жадал ривожлангани сари ер ости сувларига ҳам эҳтиёж кескин ортиб бормоқда. Бу эса сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш тизимини янада такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Гидрогеологлар томонидан сўнгги 10 – 20 йиллик олиб борилган илмий-амалий тадқиқотлар натижасида Самарқанд вилоятининг Нурота, Пайариқ, Иштихон, Ургут, Қўшработ туманлари, Жиззах вилоятининг Фориш, Зомин, Янгиобод, Шароф Рашидов туманлари ҳамда Фарғона вилоятининг Бешариқ туманларида ер ости сувлари сатҳи беш метр ва ундан ортиқ пасайиб кетган майдонлар аниқланган.

Ўртача йиллик ҳарорат ортиб, ёғингарчилик миқдори камайиб бормоқда. Сўнгги йилларда ўртача йиллик ҳаво ҳарорати кўп йиллик ўртача кўрсаткичдан 0,3 – 0,5 °С га юқори бўлди. Ўртача узок муддатли ёғингарчилик миқдори 234,6 дан 485,4 мм гача ўзгариб, сўнгги 12 йилда ўртача 378,55 мм/йилни ташкил этди. Самарқанд вилояти ерлари Зарафшон дарёси (93,9 %), Қорасув дарёси булоқ тизими (2,9 %) ва сой оқимлари (3,2 %) орқали суғорилади. Табиий ресурсларнинг 45,7 фоиздан 86,5 фоизгача бўлган қисми хўжаликлараро суғориш тармоғидан ва суғориладиган далалардан оқиб чиқувчи йўқотишлар ҳисобига ҳосил бўлади. Жанубий,

Шимолий тоғолди ва Чап қирғоқ сув конларининг янги суғориладиган ерларини интенсив ўзлаштириш натижасида ер ости сувлари сатҳи 6 – 10 метрга кўтарилди. Зарафшон дарёсининг ҳозирги замонавий водийси конининг кўп қисмида режим бузилган, даврийлик (цикл) кузатилмайди.

Бундан ташқари, айрим жойларда ер ости сувларининг нефть маҳсулотлари, нитратлар, марганец, селен, қўрғошин билан рухсат этилган меъёрдан 1,5 – 9 баробаргача ошиши ва ифлосланиши вақти-вақти билан кузатилмоқда. Ер ости сув сатҳи пасайиб бораётган ҳудудларда давлат ер ости сув мониторинги ишларини кучайтириш зарурати пайдо бўлмоқда. Янги сув қатламларини қидириш ва баҳолашда ноанъанавий услублардан фойдаланиш талаб этилади. Кам ўрганилган ва дарё палеоўзанлари ҳудудлари бўйича истиқболли участкаларни аниқлаш мақсадида гидрогеологик тадқиқотлар ўтказиш зарур. Сув сатҳи пасайиб кетаётган ҳудудлардаги суғориладиган ерларни хатловдан ўтказган ҳолда сувни кам талаб қиладиган экинлар етиштиришга босқичма-босқич ўтишни бошлаш лозим бўлади. Сув сатҳи 5 – 20 метрга пасайган ҳудудларда ичимлик мақсадларидан бошқа мақсадлар учун қудуқлар бурғиланишини, сув тежовчи технологияларсиз ерлар суғорилишининг олдини олиш чораларини кўриш, зарур бўлса чекловлар киритиш вақти етган дейиш мумкин.

3. **Сувдан фойдаланиш** – юридик ва жисмоний шахслар томонидан ўз эҳтиёжларини қаноатлантириш учун сув ресурсларидан фойдаланилиши. Сув кодексининг 7-моддасига асосан сувдан фойдаланиш турлари кўрсатилган бўлиб, сув объектидан сув олиш усулига, сувнинг ва сув объектларининг ҳолатига таъсир этишига қараб, сувдан фойдаланиш **умумий** ва **махсус** фойдаланишга бўлинади.

4. **Ичимлик суви** – организмнинг ичимлик сувига бўлган талабини, шунингдек санитарияга оид эҳтиёжларни қаноатлантириш учун санитария қоидалари, нормаларига ва гигиена нормативларига, давлат стандартларига мувофиқ тайёрланган, инсон соғлиғи учун хавфсиз бўлган сув. **Оқова сувлар** – сувни истеъмол қилиш ва (ёки) ундан фойдаланиш натижасида ҳосил бўладиган ҳамда оқова сувларни чиқариб юбориш тармоқлари орқали оқизиб юбориладиган сув. Ичимлик суви ва оқова сувлар «Ичимлик суви таъминоти ва

оқова сувларни чиқариб юбориш тўғрисида»ги ЎРҚ–784-сон Қонунга⁸ кўра ҳуқуқий тартибга солинади.

2. Ер усти ва ер ости сув объектлари ва уларнинг ресурслари Давлат сув кадастрининг объектлари ҳисобланади.

Ер усти сувларининг ресурслари, уларнинг сифати ва хўжалик фаолияти таъсирида ўзгариши тўғрисидаги маълумотлар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлардаги сув объектлари (сув объекти, унинг участкалари), дарё ҳавзалари ва ҳавза суғориш тизимлари бўйича умумлаштирилади. Ушбу маълумотлар қуйидагиларни қамраб олади: Сув ресурслари: мавжуд сув ҳажми, сувнинг оқими ва бошқа ҳолатлари. Сув сифати: сувнинг ифлосланиш даражаси, таркиби ва уни тозалаш зарурати. Хўжалик фаолияти таъсири: саноат, қишлоқ хўжалиги, коммунал хўжалиги ва бошқа хўжалик фаолиятларининг сув манбаларига таъсири.

3. Ўзбекистоннинг ер ости сувлари ресурслари, сифати ва хўжалик фаолияти таъсиридаги ўзгаришлари тўғрисидаги маълумотлар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва дарёлар ҳавзалари бўйича алоҳида-алоҳида умумлаштирилади. Бунда сув конлари, дарёлар ҳавзалари ва сув захиралари таҳлил қилинади ҳамда уларнинг сарфланиши ва сифати назорат қилинади. Маълумотлар Қорақалпоғистон, вилоятлар ва сув ҳавзалари миқёсида алоҳида-алоҳида йиғилади. Асосий мақсад, бу ер ости сувларининг ҳолатини баҳолаш, захираларини аниқлаш ва уларни самарали бошқариш учун амалга оширилади. Сув конлари ва дарёлар ҳавзаларидаги сувнинг миқдори, сифати ва хўжалик фаолияти таъсирини баҳолаш учун сув захиралари таҳлил қилинади.

Ўзбекистоннинг ер ости сувлари ресурслари, сифати ва хўжалик фаолияти таъсиридаги ўзгаришлари тўғрисидаги маълумотлар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳудудлари ва дарёлар ҳавзалари бўйича алоҳида-алоҳида умумлаштирилади. Бунда сув конлари, дарёлар ҳавзалари ва сув захиралари таҳлил қилинади ҳамда уларнинг сарфланиши ва сифати назорат қилинади. Маълумотлар Қорақалпоғистон, вилоятлар ва сув ҳавзалари миқёсида алоҳида-алоҳида йиғилади. Маълумотларни жамлаш ер ости сувларининг ҳолатини баҳолаш, захираларини аниқлаш ва

⁸ «Ичимлик суви таъминоти ва оқова сувларни чиқариб юбориш тўғрисида». Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 22 июлдаги ЎРҚ–784-сон Қонуни. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/6126864>

уларни самарали бошқариш учун амалга оширилади. Сув конлари ва дарёлар ҳавзаларидаги сувнинг миқдори, сифати ва ҳўжалик фаолияти таъсирини баҳолаш учун сув захиралари таҳлил қилинади.

4. Сувдан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотлар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва бутун Ўзбекистон бўйича дарёлар ҳавзалари, ирригация тизимлари, хавфли сув ҳўжалиги объектлари, шунингдек сувдан фойдаланиш турлари ва тармоқлари бўйича умумлаштирилади. Маълумотлар таҳлили сув ресурсларидан самарали фойдаланиш ва уларни бошқариш учун муҳимдир. Географик ва гидрологик бўлим: маълумотлар дарёлар ҳавзалари, ирригация тизимлари ва хавфлилиги юқори бўлган сув ҳўжалиги объектлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар миқёсида умумлаштирилади. Бундай умумлаштириш сувдан фойдаланиш турлари (масалан, ичимлик суви, саноат, қишлоқ ҳўжалиги) ва иқтисодиёт тармоқлари бўйича олиб борилади. Бу эса сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартибини назорат қилиш, режалаштириш ва мониторингни юритиш учун асос бўлиб хизмат қилади⁹.

5. Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган ахборот тизими Ўзгидромет, Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ҳамда Сув ҳўжалиги вазирлиги томонидан тасдиқланадиган ягона техник топшириқ асосида Ўзгидромет, Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ҳамда Сув ҳўжалиги вазирлигининг рақамли инфратузилмаси, хусусан, «Сув ҳўжалигини рақамлаштириш ва мониторинг маркази» орқали ягона сув балансини юритиш ва сув ресурсларини бошқариш тизимлари тармоқ ахборот тизимлари асосида лойиҳалаштирилади ҳамда жорий этилади. Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизими ўзаро маълумотлар алмашинувини таъминлайди ва Давлат кадастрлари ягона тизимига маълумотларни тақдим қилиб боради. Давлат сув кадастрини юритиш учун ер усти сувлари, ер ости сувлари ва сувдан фойдаланиш бўлимлари бўйича Давлат сув кадастрининг идоралараро бош маркази функциясини Ўзгидрометнинг гидрометеорология илмий-тадқиқот институти бажаради.

⁹ «Ўзбекистон Республикасида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби тўғрисида»ги низом. Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 19 мартдаги 82-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/ru/docs/2145601>

Республикамизда «Ер усти сувлари», «Ер ости сувлари», «Сувдан фойдаланиш» ва «Ичимлик ва оқова сувлар» бўлимлари бўйича Давлат сув кадастрини юритиш ва сув ресурсларидан фойдаланиш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сонли, 2022 йил 18 октябрдаги «Кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларнинг ҳисобини юритишда шаффофликни таъминлаш, шунингдек, кадастр соҳасидаги айрим маъмурий тартиб-таомилларни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 610-сонли қарорлари билан тартибга солинади. Ушбу ҳужжатлар сув кадастрини ишлаб чиқиш, юритиш ва экологик-хўжалик ҳолатини баҳолашнинг асосий норматив-ҳуқуқий базаси ҳисобланади.

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги Низомнинг¹⁰ 38-бандида Ўзгидрометнинг бу борадаги вазифалари белгиланган. Жумладан, Ўзгидромет:

а) Ўзбекистон Республикаси Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ҳамда Сув хўжалиги вазирлиги билан биргаликда Давлат сув кадастрининг умумий принципларини ва илмий-методик асосларини, Давлат сув кадастрини юритиш, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимини лойиҳалаш ва ташкил этиш тартибини ишлаб чиқади; б) Давлат сув кадастрини ташкил этиш ва юритишга оид барча ишларни мувофиқлаштиради, йўналтиради ва бирлаштиради; в) Давлат геология қўмитаси ҳамда Сув хўжалиги вазирлиги билан биргаликда Давлат сув кадастрининг идоралараро норматив-техник ҳужжатларини (шу жумладан, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизими учун идоралараро лойиҳа ҳужжатларини) ишлаб чиқади; г) Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ҳамда Сув хўжалиги вазирлиги томонидан ишлаб чиқиладиган Сув кадастрини юритишга оид методик кўрсатмаларни, ДСК автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали маълумот ва хизматларни тақдим этиш ва ДСКга оид бошқа норматив-техник ҳужжатларни, шунингдек, ДСКнинг автоматлаштирилган геоахборот тизими учун лойиҳа ҳужжатларини келишиб олади; д) Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ҳамда Сув

¹⁰ «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида». ЎЗР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/627980>

хўжалиги вазирлиги мутахассисларини жалб қилган ҳолда ер усти сувлари ва ер ости сувлари ҳамда улардан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотларни йиғма таҳлил қилишни, боғлашни ва автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали умумлаштиришни бажаради ҳамда маълумот ва хизматларни тақдим қилади; е) Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ҳамда Сув хўжалиги вазирлиги билан биргаликда Давлат сув кадастри ахборотномасини нашр этишга тайёрлайди.

Давлат сув кадастрини юритувчи ваколатли органлар

1. Гидрометеорология хизмати агентлигининг ер усти сувлари бўлими давлат сув кадастри соҳасида сув объектларини ва уларнинг режими, сифати ҳамда миқдорини рўйхатдан ўтказиш, кузатиш ва ҳисобга олиш ваколатларига эга. Агентлик сув ресурслари ҳолати ҳақида маълумотлар тўплайди ва давлат сув кадастрини юритиш учун зарур бўлган маълумотларни тақдим этади. Жумладан, қуйидагилар Агентликнинг асосий ваколатлари сирасига киради:

– ер усти сувларини рўйхатдан ўтказиш: мамлакатимиздаги барча ер усти сув объектларини (дарёлар, кўллар, сув омборлари ва бошқалар) ва уларнинг сувдан фойдаланувчиларини рўйхатдан ўтказиш. Сув режимларини ва миқдорини кузатиш ва ҳисобга олиш: ер усти сувларининг миқдори, сифати ва режими бўйича мунтазам кузатувлар олиб бориш ва маълумотларни йиғиш. Сув ресурсларини баҳолаш: сув ресурсларининг ҳолатини ва улардан фойдаланиш даражасини баҳолаш. Давлат сув кадастрига маълумотлар тақдим этиш: тўпланган маълумотларни давлат сув кадастрини юритиш учун тегишли органларга тақдим этиш. Сувдан фойдаланувчиларни рўйхатдан ўтказиш: сувдан фойдаланувчи юридик ва жисмоний шахсларни давлат сув кадастрига киритиш.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 10 апрелдаги 200-сон «Ўзбекистон Республикаси Гидрометеорология хизмати маркази фаолиятини ташкил этиш тўғрисида»ги қарори билан «Ўзбекистон Республикаси Гидрометеорология хизмати маркази тўғрисида»ги низом¹¹ тасдиқланган. Низомнинг 10-бандига кўра ушбу муассаса:

¹¹ «Ўзбекистон Республикаси Гидрометеорология хизмати маркази тўғрисида»ги низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 10 апрелдаги 200-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/5366879>

табiiй гидрометеорологик ҳодисаларнинг юзага келиши ва ривожланиши, атмосфера ҳавоси, тупроқ ва ер усти сувлари ифлосланиши, стратосферадаги озон умумий таркибининг тизимли кузатувларини амалга оширади; 11-бандининг «б» кичик бандига кўра, белгиланган тартибда ер усти сувлари бўйича давлат сув кадастрини, шунингдек, хавфли гидрометеорологик ҳодисалар хавфи юқори бўлган зоналар давлат кадастрини юритади; «в» кичик бандига кўра, атмосфера ҳавоси, ер усти сувлари (табiiй сув оқимлари), тупроқ ифлосланиши мониторинги ва фон мониторингини амалга оширади, атмосфера ҳавосининг ифлосланиш даражасини прогноз қилади.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2024 йил 7 майдаги ПФ–74-сон Фармони¹² мувофиқ, Сув хўжалиги вазирлиги барча манбалар бўйича ягона сув балансини юритувчи ҳамда Давлат сув кадастрини ташкил этиш ва юритишга оид ишларни мувофиқлаштирувчи давлат органи ҳисобланади. Қуйидагилар Сув хўжалиги вазирлигининг асосий фаолият йўналишлари сирасига киради: ягона сув баланси ва Давлат сув кадастрини юритиш; трансчегаравий ва ички дарёлар, сойлар сувларини самарали бошқариш ҳамда табiiй кўллар, сув иншоотлари ва ер ости манбаларида етарли сув захирасини яратиш орқали мамлакат сув хавфсизлигини таъминлаш; рақамли технологияларни кенг қўллаган ҳолда сув ресурсларини бошқариш ва сув ҳисобини юритишнинг шаффоф тизимини йўлга қўйиш; соҳага ресурс тежовчи замонавий технологияларни, илм-фан ютуқлари ва ноу-хауларни кенг жорий этиш; сувдан фойдаланиш ва сувни бошқаришга бозор механизмларини кенг жорий қилиш орқали сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш.

Сув хўжалиги вазирлиги барча манбалар бўйича ягона сув балансини юритувчи ҳамда давлат сув кадастрини ташкил этиш ва юритишга оид ишларни мувофиқлаштирувчи давлат органидир.

¹² «Сув хўжалигида замонавий бошқарув тизимини жорий қилиш ва ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаш тўғрисида». Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2024 йил 7 майдаги ПФ–74-сон Фармони. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/6913766>

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори¹³ билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги низомга кўра, Сув хўжалиги вазирлиги «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича Давлат сув кадастрини ишлаб чиқади ва уни юритади. Шу жумладан:

- Давлат сув кадастрини (жумладан, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимини) юритиш тизимини ишлаб чиқади ва такомиллаштиради;

- сувдан фойдаланиш тўғрисидаги ахборотларни назорат қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга оид усуллар, алгоритмларни ҳамда автоматлаштирилган дастурларни ишлаб чиқишни таъминлайди;

- ахборотларни кодлаштириш ва сақлаш усуллари ишлаб чиқади;

- Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимининг функционал кичик тизимларини лойиҳалашни, синашни, жорий этишни ва такомиллаштиришни таъминлайди;

- ирригация тизимларининг ҳавза бошқармалари, магистрал каналлар (тизимлар) бошқармалари ва ирригация тизимлари бошқармалари учун Давлат сув кадастрини юритиш бўйича методик кўрсатмаларни, Давлат сув кадастри автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали маълумот ва хизматларни тақдим этиш ва Давлат сув кадастрининг бошқа норматив-техник ҳужжатларини ишлаб чиқади;

- сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари, ер усти ва ер ости сувларидан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, назорат қилиш, қайта ишлаш, сақлаш ва беришни ташкил этади;

- сувдан фойдаланишни жорий ва истиқбол учун баҳолайди ҳамда сув хўжалиги ҳисобот балансларини тузади;

- «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича Давлат сув кадастри нашрларини чиқаришга ва эълон қилишга тайёрлайди;

- Сувдан фойдаланиш бўйича сув хўжалиги объектларини геоахборот тизими базасида кадастр маълумотларини яратиш ва

¹³ «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида». ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/627980>

атрибут маълумотларини янгилаш, умумлаштириш ва таҳлил қилишни амалга оширади.

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори¹⁴ билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида Низом»га кўра, Сув хўжалиги вазирлиги «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича Давлат сув кадастрини ишлаб чиқади ва уни юритади. Шу жумладан:

- Давлат сув кадастрини (жумладан, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимини) юритиш тизимини ишлаб чиқади ва такомиллаштиради;

- сувдан фойдаланиш тўғрисидаги ахборотларни назорат қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга оид усуллар, алгоритмларни ҳамда автоматлаштирилган дастурларни ишлаб чиқишни таъминлайди;

- ахборотларни кодлаштириш ва сақлаш усуллари ишлаб чиқади;

- Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимининг функционал кичик тизимларини лойиҳалашни, синашни, жорий этишни ва такомиллаштиришни таъминлайди;

- ирригация тизимларининг ҳавза бошқармалари, магистрал каналлар (тизимлар) бошқармалари ва ирригация тизимлари бошқармалари учун Давлат сув кадастрини юритиш бўйича методик кўрсатмаларни, Давлат сув кадастри автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали маълумот ва хизматларни тақдим этиш ва Давлат сув кадастрининг бошқа норматив-техник ҳужжатларини ишлаб чиқади;

- сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари, ер усти ва ер ости сувларидан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, назорат қилиш, қайта ишлаш, сақлаш ва беришни ташкил этади;

- сувдан фойдаланишни жорий ва истиқбол учун баҳолайди ҳамда сув хўжалиги ҳисобот балансларини тузади;

- «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича Давлат сув кадастри нашрларини чиқаришга ва эълон қилишга тайёрлайди;

¹⁴ «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида». ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/627980>

– Сувдан фойдаланиш бўйича сув хўжалиги объектларини геоахборот тизими базасида кадастр маълумотларини яратиш ва атрибут маълумотларини янгилаш, умумлаштириш ва таҳлил қилишни амалга оширади.

3. Ўзбекистон Республикаси Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ер ости сувлари соҳасида давлат сиёсатини юритади. Тоғ-кон саноати ва геология вазирлигининг ер ости сувлари бўйича ваколатлари асосан ер қаъридан фойдаланиш, шу жумладан ер ости сувлари захираларидан фойдаланишга рухсатнома бериш ва назорат қилишни ўз ичига олади. Қонунчилигимизда, хусусан, Сув кодексида белгиланган талаблардан келиб чиқиб, ушбу вазирлик Давлат сув кадастрига доир алоҳида вазифаларни амалга оширади. Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги «Ер ости сувлари» бўлими бўйича Давлат сув кадастрини ишлаб чиқади ва уни юритади. Шу жумладан:

– мазкур бўлим бўйича Давлат сув кадастрини (жумладан, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимини) юритиш тизимини ишлаб чиқади ва такомиллаштиради;

– ер ости сувларининг классификаторларини ишлаб чиқади;

– ер ости сувлари тўғрисидаги ахборотларни тўплаш, назорат қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга оид усулларни, алгоритмларни ва автоматлаштирилган дастурларни ишлаб чиқади;

– ахборотларни кодлаштириш ва сақлаш усулларини ишлаб чиқади;

– бўлим бўйича Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизими функционал кичик тизимларини лойиҳалаш, синаш, жорий этиш ва такомиллаштиришни таъминлайди;

– ер ости сувлари тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, назорат қилиш, қайта ишлаш, сақлаш ва уларни фойдаланувчилар сўровига кўра беришни амалга оширади;

– ер ости сувлари ресурсларини жорий ва истиқбол учун ҳамда уларнинг хўжалик фаолияти таъсиридаги ўзгаришларини баҳолайди;

– «Ер ости сувлари» бўлими бўйича Давлат сув кадастри автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали маълумот ва хизматларни тақдим этади;

– ўзига қарашли муассасалар ҳамда ташкилотлар томонидан бажариладиган Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритишга оид ишларга раҳбарлик қилади, режалаштиради ва уларнинг бажарилишини назорат қилади.

Юқорида қайд этилган вазифалар ижроси орқали мазкур вазирлик ер ости сувларидан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишни таъминлайди.

4. Аввало шуни таъкидлаш жоизки, Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 17 апрелдаги 214-сонли қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси Қурилиш ва уй-жой коммунал хўжалиги вазирлиги тўғрисида»ги низомга кўра, мазкур вазирлик ичимлик суви таъминоти ва оқова сувларни чиқариб юбориш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширади. Ичимлик суви таъминоти ва оқова сувларни чиқариб юбориш соҳасидаги дастурлар, стратегиялар ҳамда концепцияларни ишлаб чиқишда иштирок этади.

Сув кодексида белгиланганидек, Ўзбекистон Республикаси Қурилиш ва уй-жой коммунал хўжалиги вазирлиги «Ичимлик ва оқова сувлар» бўлими бўйича Давлат сув кадастрини ишлаб чиқади ва уни юритади. Шу жумладан:

- Давлат сув кадастрини (жумладан, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимини) юритиш тизимини ишлаб чиқади ва такомиллаштиради;

- ичимлик ва оқова сувлар тўғрисидаги ахборотларни назорат қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга оид усуллар, алгоритмларни ҳамда автоматлаштирилган дастурларни ишлаб чиқишни таъминлайди;

- ахборотларни кодлаштириш ва сақлаш усуллариини ишлаб чиқади;

- Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимининг функционал кичик тизимларини лойиҳалашни, синашни, жорий этишни ва такомиллаштиришни таъминлайди;

- тизим ташкилотлари учун Давлат сув кадастрини юритиш бўйича методик кўрсатмаларни ва Давлат сув кадастрининг бошқа норматив-техник ҳужжатларини ишлаб чиқади;

- Давлат сув кадастрини юритишда «Ичимлик ва оқова сувлар» бўлими маълумотлари ягона методика асосида яратилиши ва юритилишини таъминлайди;

- «Ичимлик ва оқова сувлар» бўлими маълумотларини йиғиш, назорат қилиш, қайта ишлаш, сақлаш ва беришни ташкил этади;

- ўзига қарашли муассаса ҳамда ташкилотлар томонидан бажариладиган Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритишга

оид ишларга раҳбарлик қилади, режалаштиришни амалга оширади ва режаларнинг бажарилишини назорат қилади.

Ушбу вазирлик Давлат сув кадастрини юритиш бўйича методик кўрсатмалар лойиҳаларини, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали маълумот ва хизматларни тақдим этади. Шунинг баробарида Давлат сув кадастрининг бошқа норматив-техник ҳужжатларини, шунингдек, «Ичимлик ва оқова сувлар» бўлими бўйича Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимига оид лойиҳа ҳужжатларини келишиб олиш учун Ўзгидрометга тақдим этади.

5. Сув хўжалиги вазирлиги «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича Давлат сув кадастрини ишлаб чиқади ва уни юритади. Шу жумладан:

– Давлат сув кадастрини (жумладан, Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимини) юритиш тизимини ишлаб чиқади ва такомиллаштиради; сувдан фойдаланиш тўғрисидаги ахборотларни назорат қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга оид усуллар, алгоритмларни ҳамда автоматлаштирилган дастурларни ишлаб чиқишни таъминлайди; ахборотларни кодлаштириш ва сақлаш усуллари ишлаб чиқади; Давлат сув кадастрининг автоматлаштирилган геоахборот тизимининг функционал кичик тизимларини лойиҳалашни, синашни, жорий этишни ва такомиллаштиришни таъминлайди;

– ирригация тизимларининг ҳавза бошқармалари, магистрал каналлар (тизимлар) бошқармалари ва ирригация тизимлари бошқармалари учун Давлат сув кадастрини юритиш бўйича методик кўрсатмаларни, Давлат сув кадастри автоматлаштирилган геоахборот тизими орқали маълумот ва хизматларни тақдим этиш ва Давлат сув кадастрининг бошқа норматив-техник ҳужжатларини ишлаб чиқади; сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари, ер усти ва ер ости сувларидан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, назорат қилиш, қайта ишлаш, сақлаш ва беришни ташкил этади;

– сувдан фойдаланишни жорий ва истиқбол учун баҳолайди ҳамда сув хўжалиги ҳисобот балансларини тузади; «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича Давлат сув кадастри нашрларини чиқаришга ва эълон қилишга тайёрлайди;

– ўзига қарашли муассаса ҳамда ташкилотлар томонидан бажариладиган Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритишга

оид ишларга раҳбарлик қилади, режалаштиради ва уларнинг бажарилишини назорат қилади; Сувдан фойдаланиш бўйича сув хўжалиги объектларини геоахборот тизими базасида кадастр маълумотларини яратиш ва атрибут маълумотларини янгилаш, умумлаштириш ва таҳлил қилишни амалга оширади¹⁵.

Сув хўжалиги вазирлиги барча манбалар бўйича ягона сув балансини юритувчи ҳамда Давлат сув кадастрини ташкил этиш ва юритишга оид ишларни мувофиқлаштирувчи давлат органи ҳисобланади.¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2024 йил 7 майдаги ПФ–74-сон Фармонида кўра, ягона сув баланси ва Давлат сув кадастрини юритиш мазкур вазирлик фаолиятининг асосий йўналишларидан бири этиб белгиланди.

Давлат сув кадастри маълумотлари республика, вилоятлар, Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудлари, дарё ҳавзалари, ҳавза ирригация тизимлари бўйича, ер ости сувлари бўлими бўйича эса гидрогеология минтақалари бўйича ҳам тизимлаштирилади ва нашр этилади. Ер усти сув ресурслари, уларнинг сифати ва хўжалик фаолияти таъсиридаги ўзгаришлар тўғрисидаги маълумотлар сув объектлари ва уларнинг майдонлари, давлат ва давлатлараро аҳамиятга эга бўлган дарё ҳавзалари, ҳавза ирригация тизимлари, вилоятлар ва умуман республика бўйича умумлаштирилади.

Давлат сув кадастрининг маълумотларини тақдим этиш

1. Республикамиз ҳудудида сув объектларини рўйхатдан ўтказиш, сув ресурслари, уларнинг режими, фойдаланиш, шунингдек, сувдан фойдаланувчилар, сув истеъмолчилари ва сув хўжалиги объектлари тўғрисидаги миқдор ва сифат баҳо кўрсаткичлари ҳақида ишончли, замонавий ва тежамли ахборотларни олиш, тартибга солиш, сақлаш ва уларни фойдаланувчиларга беришнинг технологик жараёни Давлат сув кадастрининг мазмуни ҳисобланади. Давлат сув кадастри ягона давлат сув фондини ташкил этувчи сув объектлари, сув ресурслари,

¹⁵ «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида». ЎЗР Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/627980>

¹⁶ «Сув хўжалигида замонавий бошқарув тизимини жорий қилиш ва ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаш тўғрисида». Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2024 йил 7 майдаги ПФ–74-сон Фармони. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/6913766>

сув режими, сифати ва ундан фойдаланиш ҳақидаги, шунингдек, сувдан фойдаланувчилар, сув истеъмолчилари ва сув хўжалиги объектлари, сувни муҳофаза қилиш зоналари, соҳил бўйи минтақалари ва санитария муҳофазаси зонаси, ичимлик ва оқова сувлар тўғрисидаги тартибга солинган, доимий тўлдириб бориладиган ва зарурат бўлганда аниқлаштириладиган маълумотлар тўпламини ифодалайди.

Давлат сув кадастри маълумотлари қуйидагиларга бўлинади: архив материаллари (дафтарчалар, жадваллар, ўзи ёзадиган техниканинг ленталари ва бошқалар); узоқ муддатли техник манбалардаги маълумотлар; эълон қилинадиган материаллар (сув ва сув хўжалиги объектлари каталоглари, ҳар йилги ва кўп йиллик маълумотлар ва бошқалар).

Давлат сув кадастрига доир ахборот давлат ҳокимияти органларига бепул, бошқа юридик ва жисмоний шахсларга эса белгиланган тартибда ҳақ эвазига тақдим этилади. Давлат сув кадастрига тегишли тематик қатламларнинг атрибутив маълумотлари ҳамда метамаълумотлари давлат тилида лотин алифбосида шакллантирилади. Давлат сув кадастрига базавий картографик асосининг тематик қатламлари ҳамда давлат кадастрларининг тегишли географик ахборот тизимларини юритиш учун зарур картографик асослар давлат кадастрларини юритиш соҳасидаги махсус ваколатли орган томонидан шакллантирилади ҳамда ваколатли органларга геоахборот тизими орқали интеграция қилиш йўли билан реал вақт режимида тақдим этилади.

Давлат сув кадастрига доир маълумотлар юридик ва жисмоний шахсларга пулли асосда тақдим этилади. Мазкур маълумотлар сув объектлари, сувдан фойдаланувчилар ва сув хўжалиги объектлари тўғрисидаги зарур ахборотларни таъминлашга мўлжалланган. Маълумотларнинг асосий мақсади, давлат сув кадастри маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, юридик ва жисмоний шахсларни сув объектлари, сувдан фойдаланиш ва сув ресурслари тўғрисидаги маълумотлар билан таъминлаш учун хизмат қилади. Маълумотлар сув объектларини рўйхатга олиш, сув миқдори ва сифатини ҳисобга олиш, сув ресурсларини баҳолаш ва сувдан фойдаланишни рўйхатдан ўтказишни ўз ичига олади. Маълумотлар сув ва сув хўжалиги муносабатларини тартибга солишда ва сувдан фойдаланиш билан боғлиқ вазифаларни ҳал этишда мажбурий юридик кучга эгадир.

2025 йилнинг 13 октябрь куни Президент Шавкат Мирзиёев сув хўжалиги соҳасини рақамлаштириш, қуйи бўғинда сув ресурсларини бошқариш тизимини такомиллаштириш ҳамда соҳанинг хусусий сектор учун жозибадорлигини ошириш мақсадида яратилган «Давлат сув кадастри» ахборот тизими тақдимоти билан танишди. Мазкур тадбирда «Давлат сув кадастри» ахборот тизими 2026 йил апрелига қадар тўлиқ ишга туширилиши алоҳида таъкидланди.

Бугунги кунда мамлакатимизда 50 минг километрлик суғориш тармоқлари мавжуд бўлиб, 1,6 минг насос станцияси ва 10 мингдан зиёд сув объектлари фаолият юритмоқда. Сўнгги йилларда Ўзбекистонда сув хўжалиги тизимини ислоҳ қилиш, ирригация инфратузилмасини янгилаш ва сув ресурсларидан тежамкор фойдаланиш борасида изчил чоралар кўрилмоқда. Бироқ қуйи бўғиндаги бошқарув тизимида, жумладан, хизмат кўрсатиш самарадорлиги, ҳисоб-китоблар шаффофлиги ва молиявий мустақиллик билан боғлиқ ҳали ечимини кутаётган муаммоли масалалар мавжуд. Тақдимотда соҳада амалга оширилаётган рақамлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш ва хизмат кўрсатиш тизимини янада такомиллаштиришга қаратилган чора-тадбирлар муҳокама қилинган эди. Янги ёндашув асосида сув ҳисобини юритиш тўлиқ электрон шаклга ўтказилади. **«Сув ҳисоби»** ахборот платформаси орқали фойдаланилган сув миқдори аниқ ҳисобланади ва истеъмолчиларга электрон тарзда маълум қилинади. Бу тизим ҳисоб-китобларда инсон омилини камайтиради, ортиқча қоғозбозликни бартараф этади ҳамда ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини оширади. Маълумотларнинг аниқлигини таъминлаш мақсадида «Рақамли қишлоқ хўжалиги» платформаси билан интеграция йўлга қўйилади. Шу орқали суғориладиган ерлар, экин турлари ва сув лимитлари ҳақидаги маълумотлар автоматик янгиланиб боради.

2. Сув объектлари турларига ҳамда сувни ва ундан фойдаланишни ўрганиш бўйича вазифалар тақсимотига мувофиқ Давлат сув кадастри қуйидаги бўлимларга бўлинади: ер усти сувлари; ер ости сувлари; сувдан фойдаланиш; ичимлик ва оқова сувлар.

Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигининг фойдаланувчи сув хўжалиги ташкилотлари томонидан сув етказиб

бериш бўйича кўрсатилган хизматлар учун ҳақ тўлаш шартлари ва ҳолатлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Сўров бўйича тақдим этиладиган Давлат сув кадастридаги ахборот турлари, уни бериш тартиби ҳамда унинг тўлов миқдорлари Давлат сув кадастрини юритиш бўйича тегишли ваколатли органлар томонидан белгиланади. Давлат сув кадастрини юритишга масъул ташкилотлар Сув кодексининг 44-моддасида келтириб ўтилган. Хусусан, «Ер усти сувлари» бўлими бўйича – Ўзгидромет; «ер ости сувлари» бўлими бўйича – Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги; «судан фойдаланиш» бўлими бўйича – Сув хўжалиги вазирлиги; «ичимлик ва оқова сувлар» бўлими бўйича – Қурилиш ва уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш вазирлиги Давлат сув кадастрини юритади.

Судан фойдаланиш ва сув истеъмоли тўғрисида белгиланган тартибда тузилган шартномалар: вилоятлараро ва трансчегаравий аҳамиятга эга бўлган, шунингдек, йирик ва алоҳида муҳим объектлардан фойдаланувчи айрим ташкилотлар билан тузилган шартномалар – Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигида;

Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари таркибига кирадиган фойдаланувчи ташкилотлар билан тузилган шартномалар – Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва ирригация тизимлари ҳавза бошқармаларида;

«Сув етказиб бериш хизмати» давлат муассасалари томонидан фермер ва деҳқон хўжаликлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда улар хизмат кўрсатадиган зонадаги бошқа сув истеъмолчилари ва судан фойдаланувчилар билан тузилган шартномалар – туманлар қишлоқ хўжалиги бўлимларида ҳисобга олинади.

Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари, туманлар қишлоқ хўжалиги бўлимларида ҳисобга олинadиган шартномалар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги томонидан тасдиқланади.

Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тўғрисидаги шартномалар реестри белгиланган тартибда назоратни таъминлаш учун Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Сув хўжалиги объектлари хавфсизлигини ва сувдан фойдаланишни назорат қилиш инспекцияси ва унинг ҳудудий бошқармаларига (сунъий сув объектларидаги сувдан фойдаланиш ва сув истеъмолида), шунингдек, Экология ва иқлим ўзгариши миллий қўмитасининг тегишли органларига (табiiй сув объектларидаги сувдан фойдаланиш ва сув истеъмолида) берилади.

Коммунал сув таъминоти тизимининг фойдаланувчи ташкилотлари томонидан сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари билан тузилган сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тўғрисидаги шартномалар Қурилиш ва уй-жой коммунал хўжалиги вазирлиги томонидан белгиланган тартибда ҳисобга олинади¹⁷.

Сувдан фойдаланишда сувнинг ҳисоби ва ҳисоботини юритиш тартиби

Сув ресурсларидан махсус тартибда фойдаланишни амалга оширувчи сувдан фойдаланувчилар сувдан фойдаланиш жараёнининг тўлиқ ва тизимли ҳисобини юритиш ҳамда ушбу фаолият натижалари бўйича белгиланган шакл ва муддатларда ҳисоботларни тақдим этиш мажбуриятига эга. Ҳисоб ва ҳисобот юритиш сув ресурсларидан оқилона, самарали ҳамда барқарор фойдаланишни таъминлаш, сув объектларининг миқдорий ва сифат кўрсаткичлари устидан давлат назоратини амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади. Мазкур талаблар сувдан фойдаланиш ҳажмини аниқлаш, рухсат этилган лимитларга риоя этилишини баҳолаш ҳамда сув ресурсларини муҳофаза қилишга қаратилган ҳуқуқий ва ташкилий чораларни ишлаб чиқиш учун зарур бўлган ишончли ахборот базасини шакллантиришга хизмат қилади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2025 йил 28 августдаги «Ер ости сув олиш иншоотларини сув ҳисоблаш воситалари билан жиҳозлашни рўйхатга олиш ва муҳрлаш бўйича давлат хизматини кўрсатишнинг

¹⁷ «Ўзбекистон Республикасида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби тўғрисида»ги низом. Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 19 мартдаги 82-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/ru/docs/2145601>

маъмурий регламентини тасдиқлаш тўғрисида»ги 547-сонли қарори¹⁸ билан ер ости сувларидан махсус фойдаланиш ёки уларни махсус истеъмол қилиш учун бурғи қудуқларида ва булоқлар каптажида сув сарфини ҳисоблаш воситаларини ўрнатиш ҳамда улардан фойдаланиш тартиби белгиланган. Бу эса ер ости сувлари ҳисобини юритиш ва белгиланган муддатларда сувдан фойдаланувчилар томонидан даврий ҳисоботларни юбориб туриш мажбуриятини юклайди.

Сув ресурсларининг ҳисоби сувдан фойдаланувчилар томонидан бевосита сув олиш амалга ошириладиган жойларда ташкил этилади ва юритилади. Мазкур ҳисоб тизими сувдан фойдаланиш ҳажмини аниқ белгилаш, рухсат этилган лимитларга риоя этилишини таъминлаш ҳамда сув ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланиш устидан назоратни амалга оширишга хизмат қилади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 29 мартдаги 169-сонли қарори билан «Жисмоний ва юридик шахсларга хулосалар бериш бўйича давлат хизматларини кўрсатишнинг ягона маъмурий регламенти»¹⁹ тасдиқланди. Регламентга 7-иловада берилган Гидрогеологик хулоса бериш паспортининг намунавий шакли хулоса учун белгиланган талаблар, йиғимлар миқдори, уни жойлашув координаталари ва бошқа маълумотларни ўз ичига олади.

Сув билан боғлиқ давлат назоратини амалга оширишда соҳада замонавий ва рақамли технологияларни қўллаш назорат самарасини яхшилашга ёрдам беради. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 апрелдаги «Сув хўжалиги вазирлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПҚ–5055-сонли қарори билан суғориладиган ерларда ер ости сув сатҳи мониторингини рақамли технологиялар асосида юритиш ҳамда ерларнинг мелиоратив ҳолатини баҳолаш бўйича ташкилий чора-тадбирлар ишлаб чиқишга доир вазифалар белгиланиб, замонавий технологияларни қўллаш кенг йўлга қўйилди.

¹⁸ «Ер ости сув олиш иншоотларини сув ҳисоблаш воситалари билан жиҳозлашни рўйхатга олиш ва муҳрлаш бўйича давлат хизматини кўрсатишнинг маъмурий регламентини тасдиқлаш тўғрисида». ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2025 йил 28 августдаги 547-сонли қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/7707940>

¹⁹ «Жисмоний ва юридик шахсларга хулосалар бериш бўйича давлат хизматларини кўрсатишнинг ягона маъмурий регламенти». ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 29 мартдаги 169-сонли қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/6861943>

Шунингдек, Сув кодексининг 75-моддаси билан сувдан фойдаланувчиларнинг мажбуриятлари қаторига «сувни тежаш ва рақамли технологияларни жорий этиш чораларини кўриши» мажбурияти юкланган. Бу эса сув ҳисоби аниқ юритилишида муҳим ўрин тутди.

Қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун сув ресурсларидан фойдаланишни амалга оширувчи сувдан фойдаланувчилар томонидан олинган сув миқдорини ҳисобга олиш сув олиш жойлари махсус сувни ҳисобга олиш техник воситалари билан тўлиқ жиҳозлангунига қадар турли ҳисоблаш усуллари асосида амалга оширилиши мумкин. Хусусан, сувдан фойдаланиш ҳажмини аниқлашда ҳақиқий суғориладиган ер майдонларининг ўлчами, суғориш тадбирларининг сони, қишлоқ хўжалиги экинларининг суғориш режимлари, сув олиш жараёнининг давомийлиги ҳамда табиий-иқлим ва хўжалик шароитлари каби омиллар инобатга олинади. Ушбу ҳолатда сув сарфи ҳажмий, ҳисоб-китобга асосланган ёки бошқа амалий услублар орқали белгиланиши мумкин. Мазкур ёндашув сув ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланишни таъминлаш, сув тақсимотининг шаффофлигини ошириш ҳамда сувдан фойдаланиш устидан давлат ва хўжалик назоратини амалга оширишда муҳим ҳуқуқий ва ташкилий аҳамиятга эга ҳисобланади.

Сувдан фойдаланувчиларнинг сув олиш ҳамда сув ташлаш жойларига доир паспортларни рўйхатдан ўтказиш, шунингдек сувни ҳисобга олиш воситаларини аттестациядан ўтказиш тартиби ваколатли давлат органлари томонидан белгиланади. Жумладан, ер усти сунъий сув объектларидан сув олиш масалалари Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги томонидан, ер усти табиий сув объектларидан сув олиш Экология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги билан келишилган ҳолда тартибга солинади. Ер ости сув объектларидан сув олиш билан боғлиқ муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш эса Ўзбекистон Республикаси Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги ваколатига қиради.

Сув кодексининг 15-моддасига кўра: ер усти сувларини бошқариш бўйича Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва унинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган органлари; ер ости сувларини бошқариш

бўйича Ўзбекистон Республикаси Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги махсус ваколатли органлардир.

Албатта, сув олиш ва сув ташлаш жойларининг паспортларини рўйхатдан ўтказиш, шунингдек сувни ҳисобга олиш воситалари (гидропостлар)ни аттестациядан ўтказиш махсус ваколатли давлат органлари томонидан амалга оширилади.

Сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчиларининг сув олиш жойлари паспортга эга бўлиши, хизмат кўрсатадиган фойдаланиш ташкилотидан рўйхатдан ўтказилган бўлиши керак. Сув олиш жойлари сувни ҳисобга олиш воситалари (гидропост) билан жиҳозланиши, улар белгиланган тартибда аттестациядан ўтказилган бўлиши керак²⁰.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 апрелдаги 174-сон қарори билан тасдиқланган «Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмолида сув ресурсларининг ҳисоби ва ҳисоботини ҳамда мониторингини юритиш тартиби тўғрисидаги низом»нинг²¹ 14-бандига мувофиқ, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмолида сув ресурсларининг ҳисоби ва ҳисоботини юритиш учун хизмат кўрсатадиган фойдаланувчи ташкилот (сув хўжалиги эксплуатация ташкилотлари ёки «Сув етказиб бериш хизмати» давлат муассасаси) билан сувдан фойдаланувчи ва сув истеъмолчиси (аҳоли томорқаси учун шу ҳудуддаги маҳалла фуқаролар йиғини) ўртасида сувнинг кундалик ҳисоб журнали юритилади. Ушбу журналнинг ҳар бир варағи тикилган ҳолда, Сув хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Сув хўжалиги объектлари хавфсизлигини ва сувдан фойдаланишни назорат қилиш инспекциясининг ҳудудий бўлинмалари томонидан белгиланган тартибда рўйхатга олинади.

Низомнинг 15-бандига кўра, агар сувдан фойдаланувчи ва сув истеъмолчисининг сувни ҳисобга олиш жойи рақамли қурилма билан жиҳозланган бўлса, сувнинг ҳисоби хизмат кўрсатадиган фойдаланувчи ташкилоти билан «онлайн» режимда амалга оширилади.

²⁰ «Ўзбекистон Республикасида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби тўғрисида»ги низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 19 мартдаги 82-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/ru/docs/2145601>

²¹ «Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмолида сув ресурсларининг ҳисоби ва ҳисоботини ҳамда мониторингини юритиш тартиби тўғрисидаги низом». ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 апрелдаги 174-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/uz/docs/5352871>

Таъкидлаш жоизки, сув истеъмолчилари (агрокластер, фермер ва деҳқон хўжаликлари ва бошқалар) ва «Сув етказиб бериш хизмати» давлат муассасаси ўртасидаги, шунингдек, «Сув етказиб бериш хизмати» давлат муассасаси ва ирригация тизими (магистрал канал ёки тизим) бошқармаси ўртасидаги сувнинг кундалик ҳисоб журнали тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва ирригация тизимлари ҳавза бошқармасида рўйхатга олинади.

«Сув етказиб бериш хизмати» давлат муассасаси сув истеъмолчилари томонидан берилган кунлик маълумотлар асосида ҳар куни соат 18:00 гача олинган сувдан фойдаланиш бўйича кунлик маълумотни тегишли тартибда тайёрлайди ва дастурий таъминотга киритади. Агар кунлик маълумотни дастурий таъминотга киритишнинг имкони бўлмаса, Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, ирригация тизимлари ҳавза бошқармаларига ёзма ёки электрон алоқа воситаси орқали етказиши мумкин.

Тегишли маълумотларнинг ҳар куни дастурий таъминотга киритилиши сувдан фойдаланиш ҳажмлари тўғрисидаги маълумотларнинг ишончлилигини таъминлаш, уларнинг таҳлил қилинишини осонлаштириш ҳамда сув ресурсларидан фойдаланиш устидан давлат назоратини кучайтиришга хизмат қилади. Юқорида қайд этилган механизмлар сувдан фойдаланувчиларнинг ҳисоб ва ҳисобот юритиш мажбуриятларини самарали амалга ошириш, шунингдек сув ресурсларидан оқилона, мақсадли ва барқарор фойдаланишни таъминлашда муҳим ташкилий-ҳуқуқий аҳамиятга эга ҳисобланади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 апрелдаги «Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмолида сув ресурсларининг ҳисоби ва ҳисоботини ҳамда мониторингини юритиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорида Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари «Сув етказиб бериш хизмати» давлат муассасаларининг сувдан фойдаланиш бўйича кунлик маълумотларини дастурий таъминотга ўз вақтида ва тўғри киритилишини назорат қилиб бориши кераклиги белгилаб қўйилган. Шунингдек Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари, хизмат кўрсатадиган фойдаланувчи

ташкilotлар дастурий таъминотнинг доимий ва узлуксиз ишлашини таъминлаш мажбурияти юклатилиб, бунда сув ҳисобини доимий ва аниқ амалга ошириш вазифаси белгиланди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 8 январдаги 9-сонли қарори билан тасдиқланган «Ер ости сувларидан махсус фойдаланиш ёки уларни махсус истеъмол қилиш учун рухсатнома бериш бўйича давлат хизматлари кўрсатишнинг маъмурий регламенти»га²² асосан рухсатнома олган ер ости сувларидан фойдаланувчилар ёки уларни истеъмол қилувчилар ер ости сувларини олиш ва беришда сув миқдори ҳисобини юритиши, шунингдек, гидрогеология корхоналарига ва солиқ органларига ҳисоботни ҳар чорак якуни бўйича ҳисоботни кейинги ойнинг 5-санасига қадар белгиланган шаклда тақдим этиши лозим.

Икки томонлама далолатномада акс эттирилган маълумотлар сув ресурсларидан фойдаланиш ҳолатини акс эттирувчи расмий статистик ахборотни шакллантиришда асосий манба бўлиб хизмат қилади. Ушбу ҳужжатда келтирилган кўрсаткичлар сувдан фойдаланиш ҳажмлари, уларнинг мақсадли йўналишлари ҳамда белгиланган меъёрларга мувофиқлигини аниқлаш имконини беради. Мазкур маълумотлар асосида сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича таҳлилий ҳисоб-китоблар амалга оширилади, давлат статистика ҳисоботлари тайёрланади ҳамда сув ресурсларини бошқариш ва режалаштиришга доир қарорлар қабул қилинади. Шунингдек, икки томонлама далолатнома сувдан фойдаланиш устидан назоратни таъминлаш ва ҳуқуқий муносабатларнинг шаффофлигини оширишда муҳим аҳамият касб этади.

Сувдан фойдаланувчиларнинг солиқ мажбуриятларини аниқлаш ҳамда солиқ базасини шакллантириш мақсадида ҳисобот даври давомида сув ресурсларидан фойдаланиш ҳажмлари тўғрисидаги ахборот ҳар бир фаолият тури кесимида умумлаштирилади. Мазкур маълумотлар Солиқ кодексида белгиланган муддат ва тартибларга мувофиқ равишда солиқ органларига тақдим этилади ҳамда сувдан фойдаланувчиларнинг ўзига ҳам етказилади. Ушбу ахборот сувдан фойдаланиш билан

²² «Ер ости сувларидан махсус фойдаланиш ёки уларни махсус истеъмол қилиш учун рухсатнома бериш бўйича давлат хизматлари кўрсатишнинг маъмурий регламенти». ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 8 январдаги 9-сон қарори билан тасдиқланган. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/5206011>

боғлиқ солиқ ҳисоб-китобларининг аниқлигини таъминлаш, солиққа тортиш жараёнининг шаффофлигини ошириш ҳамда давлат молиявий назоратини самарали амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга.

Сув ресурсларининг ер усти ва ер ости манбаларидан олинган сув ҳажми юзасидан ҳисоботларни тақдим этиш муддатлари кўрсатиб ўтилган. Сув етказиб берувчи ташкилотлар шундай мажбурият юклатилмоқда: вегетация даври (1 апрель – 30 сентябрь) тугаганидан кейин 15 октябрга қадар ва куз-қиш даврининг (1 октябрь – 31 март) якунида 15 апрелга қадар белгиланган тартибда Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигига ҳамда ирригация тизимлари ҳавза бошқармаларига сувдан фойдаланиш тўғрисидаги электрон ҳисоботни тақдим этиши белгилаб ўтилган. Бунда йил давомида икки марта фойдаланилган сув ҳажми ҳақида маълумотларни тақдим этиши сўралган.

Сув етказиб берувчи ташкилотлардан олинган маълумотларни умулаштирган ҳолда Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари вегетация даври тугаганидан кейин 1 ноябрга қадар ҳамда куз-қиш даври тугаганидан кейин 1 майга қадар Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигига сувдан фойдаланиш тўғрисидаги аниқ ва ҳаққоний ҳисоботларни электрон тарзда тақдим этадилар.

Ер ости сувларидан фойдаланиш билан боғлиқ ҳисоботларни тақдим этиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Тоғ-кон саноати ва геология вазирлигига нисбатан аниқ муддатлар асосида белгиланади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги томонидан ўз тизимига кирувчи суғориш ва дренаж қудуқларидан фойдаланилган ер ости сувлари бўйича ҳисоботлар вегетация даври якунлангандан сўнг 1 ноябрга қадар ҳамда куз-қиш даври тугаганидан кейин 1 майга қадар тақдим этилади. Шу билан бирга, бошқа сувдан фойдаланувчилар, жумладан ичимлик сув таъминоти билан шуғулланувчи субъектлар томонидан ер ости сувларидан фойдаланиш тўғрисидаги маълумотлар белгиланган ҳисобот тартибига мувофиқ равишда, ҳисобот чораги тугаган ойдан кейинги ойнинг 5-санасидан кечиктирмаган ҳолда электрон шаклда вазирликка юборилади. Мазкур механизм ер ости сув ресурсларидан фойдаланиш устидан давлат назоратини таъминлашга хизмат қилади.

Йиғилган сув ресурслари бўйича тўпланган ахборот, далолатномалар, ҳисоб ва ҳисоботлар идоравий статистика

ҳисоботини тайёрлаш ҳамда Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш, шунингдек сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича солиқ базасини ҳисоблаш учун асос бўлиб хизмат қилади. Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 1 январдаги 11-сонли қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат сув кадастрини ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби тўғрисида»ги низомда таъкидланишича, доимий равишда сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари томонидан тақдим этилган маълумотлар ва ҳисоботлар асосида кадастр маълумотларини умумлашма шакли, шунингдек, Солиқ кодексига мувофиқ солиқ базаси ҳисоблаб чиқарилади. Сув кодексининг 21-моддасида Сув хўжалиги вазирлигининг сувга доир муносабатларни тартибга солиш соҳасидаги ваколатлари доирасига «давлат сув кадастрини умумлаштириш ва юритиш» ваколати киритилган бўлиб, ушбу вазирлик давлат сув кадастрини юритишда асосий мувофиқлаштирувчи орган ҳисобланади.

Сув ресурсларидан фойдаланиш жараёнида юритиладиган ҳисобга олиш журнали, етказиб берилган сув ҳажмларини расмийлаштиришга доир далолатнома ҳамда жорий ахборотни тақдим этиш шакллари ваколатли давлат органи томонидан белгиланади. Сув хўжалиги вазирлиги сув ресурсларини бошқариш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширади, сувнинг ҳисобини ва унинг ҳисоботини юритади. Юқоридаги ҳужжатларнинг шакли ва уларда нималар акс этиши лозимлиги Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги томонидан тегишли буйруқ билан тасдиқланади. Ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар сувдан фойдаланиш ҳисобини ягона тартибга солиш, маълумотларнинг аниқлиги ва ишончлилигини таъминлаш, шунингдек сув ресурсларидан фойдаланиш устидан самарали назоратни амалга оширишга хизмат қилади. Шу орқали сувдан фойдаланиш жараёнларининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари мустаҳкамланади.

Сув ресурслари бўйича ахборот тизими

1. Сув хўжалиги соҳасини рақамлаштиришда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 1 апрелдаги ПҚ–107-сонли

қарори²³ билан тасдиқланган «2023 йилда сув хўжалиги объектларида рақамли қурилмаларни жорий қилиш бўйича прогноз кўрсаткичлар» яна бир муҳим қадам бўлди, унда сув хўжалиги объектларида республикамиз бўйича 2023 йилда жами 11 мингтага яқин «Ақлли сув» қурилмаларини ўрнатиш вазифаси ҳудудлар кесимида белгилаб қўйилди.

Президентимизнинг 2023 йил 20 июндаги ПФ–101-сон Фармонида 2025 йил 1 январга қадар сув хўжалиги соҳасида «Рақамли сув хўжалиги» ягона ахборот тизими яратилиши ва сув хўжалиги бўйича барча дастурий таъминотларнинг мазкур тизимга босқичма-босқич интеграция қилинишини таъминлаш Сув хўжалиги вазирлигининг вазифаси сифатида белгиланди.

Сув ресурслари бўйича ахборот тизими – бу Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини самарали бошқариш, сув ресурсларидан рационал фойдаланиш, уларнинг ҳолати ва сув миқдорини назорат қилиш, шунингдек прогнозлаштириш мақсадида яратилган ягона ахборот тизими ҳисобланади. Тизим сув объектлари, уларнинг ҳолати, гидрологик ва гидрометеорологик кўрсаткичлар, сувдан фойдаланиш маълумотлари ҳамда сувдан махсус фойдаланиш ҳуқуқлари ҳақидаги ахборотларни автоматлаштирилган тарзда йиғиш, қайта ишлаш ва сақлаш имконини беради.

Сув ресурсларини комплекс бошқариш – бу сувдан фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш, мониторинг қилиш ва режалаштиришни биргаликда амалга оширишдир. Шу мақсадда сув хўжалиги соҳасидаги маълумотларни тизимли равишда тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш ва тақдим этиш зарур. Бундай маълумотлар қуйидаги вазифаларни амалга оширишда асос бўлиб хизмат қилади:

1) Давлат сиёсатини ва ривожланиш дастурларини шакллантириш:

Сув ресурсларидан самарали ва барқарор фойдаланишни таъминлаш, сув хўжалиги инфратузилмасини ривожлантириш ҳамда сув билан боғлиқ хавф-хатарларни камайтириш учун давлат томонидан қабул қилинадиган стратегиялар ва дастурлар.

²³ «Сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича кечиктириб бўлмайдиган чоратадбирлар тўғрисида». Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 1 апрелдаги ги ПК–107-сонли қарори. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/6420836>

2) Ҳавза ва ҳудудий режаларни, лойиҳалар ва тадбирларни ишлаб чиқиш:

Сув ресурсларини ҳудудлар ва ҳавзалар бўйича тақсимлаш, улардан комплекс фойдаланиш ва муҳофаза қилиш бўйича режалар тузишда ахборот тизими муҳим манба ҳисобланади.

Бу режалар сув хўжалиги соҳасидаги лойиҳаларни аниқ ва самарали амалга ошириш имконини беради.

3) Сув билан таъминланганликни прогноз қилиш ва тезкор қарорлар қабул қилиш:

Суғурта, сув етказиб бериш, сув фондидан фойдаланиш бўйича прогнозлар тизимдаги маълумотлар асосида амалга оширилади.

Бу, шунингдек, сув хавфсизлиги ва сув билан боғлиқ фавқулодда ҳолатларга тезкор реагирлаш имконини беради.

4) Жамоатчиликни хабардор қилиш:

«Рақамли сув хўжалиги» ахборот тизими орқали аҳоли ва соҳавий корхоналар сув ресурсларининг ҳолати, режалар ва режалаштирилаётган тадбирлар ҳақида ўз вақтида маълумот олади.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йилда 13 октябрдаги «Сув соҳасини рақамлаштириш жараёнини янада жадаллаштириш ва барқарор ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–183-сон Фармони қабул қилинган. Ушбу Фармон сув соҳасини рақамлаштириш ишларини жадаллаштириш, рақамли технологиялар ёрдамида мавжуд сув ресурслари ва электр энергияси ҳисоби юритилишини таъминлаш ҳамда улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, соҳани барқарор ривожлантиришга қаратилди.

Фармонда сув хўжалиги соҳасидаги жараёнларни бир жойдан кузатиш ва сув ресурсларини самарали бошқариш мақсадида «Сув хўжалигида вазиятлар маркази» ишга тушганлиги, «Suv hisobi», «Nasos stansiyalari», «Tomchi Yer», «Smartwater» ахборот тизимлари, «Raқamli suv xo‘jaligi» ягона ахборот тизими, маълумотлар базалари ва дастурий таъминотлар ишлаб чиқилганлиги ҳамда амалиётга жорий этилганлиги алоҳида қайд қилинди.

«Рақамли сув хўжалиги» ягона ахборот тизимини бошқариш Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги томонидан амалга оширилади. Бу фаолият давлат бюджети маблағлари ҳамда

қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан молиялаштирилади.

Шу тариқа, тизимни ривожлантириш, эксплуатация қилиш ва хизмат кўрсатиш учун зарур бўлган маблағлар давлат маблағлари ва қонунга мувофиқ қўшимча манбалардан таъминланади. Бу қоидалар Ўзбекистон Республикаси Сув кодексининг тегишли моддалари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети тўғрисидаги қонун доирасида белгиланган ҳуқуқий асосга эга бўлиб, Ягона ахборот тизимининг самарали ва барқарор фаолиятини кафолатлайди.

3. Сув кодекси 50-моддасининг учинчи қисми мазмунига кўра, барча сувдан фойдаланувчилар ҳамда алоқадор давлат органлари ва вазирликлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартиб ва шакллар асосида сувдан фойдаланиш ва сув объеклари ҳолатига оид ахборотни мунтазам равишда тўплашлари лозим. Шу билан бирга, тўпланган ахборот тегишли қайта ишловдан ўтказилиб, Сув ресурслари бўйича миллий ахборот тизимига киритилади ва мазкур ахборот «Электрон ҳукумат» тизими орқали барча манфаатдор шахслар ва ташкилотлар учун бепул тақдим этилиши таъминланади. Бу борадаги қонунчилик талабларининг аҳамияти шундаки:

- 1) Барча сувдан фойдаланувчилар ва ваколатли органлар маълумотни тўплаш ва тақдим қилиш мажбуриятига эга.
- 2) Ахборотни қайта ишлаш – маълумотлар тўлиқ, аниқ ва расмий шаклда бўлиши шарт.
- 3) Электрон ҳукумат орқали бепул тақдим этиш – ахборот оммавийлаштирилиши ва очиқлиги кафолатланади, шу билан сув ресурслари бошқарувида шаффофлик таъминланади.

Маълумки, 2015 йил 9 декабрдаги «Электрон ҳукумат тўғрисида»ги Қонуннинг 3-моддасида электрон ҳукумат тушунчасига шундай таъриф берилган: **электрон ҳукумат** – давлат органларининг жисмоний ва юридик шахсларга ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш йўли билан давлат хизматлари кўрсатишга доир фаолиятини, шунингдек идоралараро электрон ҳамкорлик қилишни таъминлашга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар ва техник воситалар тизимидир.

Ушбу Қонуннинг 4-моддасида «Электрон ҳукумат»нинг асосий вазифалари санаб келтирилади. Жумладан:

давлат органлари фаолиятининг самарадорлигини, тезкорлигини ва шаффофлигини таъминлаш, уларнинг масъулиятини

ва ижро интизомини кучайтириш, аҳоли ва тадбиркорлик субъектлари билан ахборот алмашишни таъминлашнинг қўшимча механизмларини яратиш;

ариза берувчилар учун мамлакатнинг бутун ҳудудида давлат органлари билан ўзаро муносабатларни электрон ҳукумат доирасида амалга ошириш бўйича имкониятлар яратиш;

ўз зиммасига юклатилган вазифалар доирасида давлат органларининг маълумотлар базаларини, Ягона интерактив давлат хизматлари порталини ва Электрон давлат хизматларининг ягона реестрини шакллантириш – ана шу вазифалар сирасига киради.

Мазкур қоидалар Сув кодексининг ахборот тизимлари ва мониторингга доир моддалари билан узвий боғлиқ бўлиб, давлат сув ресурсларини самарали бошқариш ва прогноз қилишда асос вазифасини ўтайди.